

ความหมายของคำว่า *แต่* ในภาษาไทยสมัยเก่า (พุทธศตวรรษที่ 19-20)¹

เขต เล่งวีริยะกุล²

Received: January 31, 2023

Revised: August 22, 2023

Accepted: October 16, 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีสมมติฐานเบื้องต้นว่า คำว่า *แต่* ในภาษาไทยเป็นคำหลายความหมาย และความหมายต่าง ๆ ของคำว่า *แต่* มีความสัมพันธ์ในเชิงประวัติ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาคำว่า *แต่* ในเชิงประวัติเพื่อให้ทราบว่า ในอดีตคำว่า *แต่* มีความหมายอื่น ๆ นอกเหนือจากที่ปรากฏใช้ในปัจจุบันหรือไม่ และมีความหมายใดบ้าง วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ คือ เพื่อวิเคราะห์ว่า ภาษาไทยสมัยเก่า (พุทธศตวรรษที่ 19-20) ใช้คำว่า *แต่* ในความหมายใดบ้าง โดยใช้เกณฑ์จำแนกความหมายตามแนวคิดคำหลายความหมายอย่างมีหลักการ (Principled Polysemy) ของไทเลอร์และเอแวนส์ (Tyler & Evans, 2001, 2003; Evans, 2004, 2005) ซึ่งจะต้องอาศัยการพิจารณาคำที่ปรากฏร่วมและหน่วยสร้างทางไวยากรณ์ที่ปรากฏใช้งานของคำที่ต้องการศึกษา ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า คำว่า *แต่* ในภาษาไทยสมัยเก่ามีความหมายทั้งหมด 11 ความหมาย ได้แก่ (1) ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนไหว’ (2) ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการครอบครอง’ (3) ‘บ่งชี้ปัจจัยของการบรรลุผล’ (4) ‘บ่งชี้เวลาเริ่มต้น’ (5) ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’ (6) ‘บ่งชี้ความเฉพาะ’ (7) ‘บ่งชี้แก่นความ’ (8) ‘บ่งชี้ผู้รับสาร’ (9) ‘บ่งชี้ผู้รับผลประโยชน์’ (10) ‘บ่งชี้จุดหมายนามธรรม’ และ (11) ‘เชื่อมความที่คล้ายตามกัน’

คำสำคัญ: *แต่*, คำหลายความหมาย, ภาวะหลายความหมาย, ภาษาไทยสมัยเก่า, ความหมาย

¹ บทความเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาภาวะหลายหน้าที่ของคำว่า *แต่* ในภาษาไทยสมัยเก่า (พุทธศตวรรษที่ 19 – 20) ตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน” ตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² หน่วยงานผู้แต่ง: ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อีเมล: khet.leng@gmail.com

Senses of the word /tɛː/ in Old Thai (13th - mid 15th century CE)³

Khet Lengwiriyakul⁴

Received: January 31, 2023

Revised: August 22, 2023

Accepted: October 16, 2023

Abstract

Holding an assumption that the word /tɛː/ in Thai is polysemous and that the word's senses are historically related, this research intends to conduct a historical study on the word. The purpose of this study is to find out whether /tɛː/ in the past had senses other than the ones existing in the present. This study aims to analyze the senses of /tɛː/ in Old Thai (13th to mid-15th century CE) using criteria proposed in Tyler and Evans's Principled Polysemy (Tyler & Evans, 2001, 2003; Evans 2004, 2005). By applying the criteria, collocates and grammatical constructions are considered in determining the senses of /tɛː/. The result shows that there were 11 senses of /tɛː/ in Old Thai, namely: (1) ablative marker of motion, (2) ablative marker of obtainment, (3) ablative marker of achievement, (4) marker of starting time, (5) marker of past time, (6) exclusive marker, (7) topic marker, (8) marker of recipient, (9) marker of beneficiary, (10) marker of abstract goal, and (11) additive conjunction.

Keywords: /tɛː/, polysemous word, polysemy, Old Thai, senses

³ This paper is a part of the author's thesis entitled "A cognitive study of the polyfunctionality of /tɛː/ in Old Thai (13th - mid 15th century CE)" in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts Program in Linguistics, Department of Linguistics, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

⁴ Affiliation: Department of Linguistics, Faculty of Arts, Chulalongkorn University
E-mail: khet.leng@gmail.com

1. บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

คำว่า แต่ ในภาษาไทยปัจจุบันเป็นรูปคำที่ทำหน้าที่และสื่อความหมายได้หลากหลาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1) ชาวไร่พยายามปลูกพืชผลแต่ก็ขายไม่ได้ราคา (Nawawan, 2016, p. 110)
- (2) เขาดีแต่พูด (Nawawan, 2016, p. 78)
- (3) เขารู้จักหาเงินแต่ยังเด็ก (Debi Bandhmedha, 1986, p. 87)
- (4) ไก่ขันแต่เข้าตรู (Nanthakaa, 1983, p. 113)
- (5) น้ำไหลมาแต่เขานั่น (Phraya Upakit Silapasan, 2005, p. 154)

ในกรณีของตัวอย่างที่ (1) คำว่า แต่ ทำหน้าที่เป็นคำเชื่อมแสดงความขัดแย้ง (Nawawan, 2016, p. 110) หรือ คำสันธาน (Debi Bandhmedha, 1986; Phraya Upakit Silapasan, 2005; Royal Institute of Thailand, 2011) ในกรณีของตัวอย่างที่ (2) คำว่า แต่ ทำหน้าที่เป็นคำบอกความจำกัด (Nawawan, 2016, p. 78) กรณีนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (Royal Institute of Thailand, 2011) ได้ให้นิยามความหมายเอาไว้ว่า “เฉพาะ” ในกรณีของตัวอย่างที่ (3) คำว่า แต่ ทำหน้าที่เป็นคำสันธานบอกเวลาเริ่มต้น (Debi Bandhmedha, 1986, p. 87; Royal Institute of Thailand, 2011) ในกรณีของตัวอย่างที่ (4) คำว่า แต่ ทำหน้าที่เป็นคำบุพบท โดยปรากฏอยู่หน้านามบอกเวลา (Nanthakaa, 1983, p. 113) ในกรณีของตัวอย่างที่ (5) คำว่า แต่ ทำหน้าที่เป็นคำบุพบทบอกแหล่งเดิม (Phraya Upakit Silapasan, 2005, p. 102) กรณีนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (Royal Institute of Thailand, 2011) ได้ให้นิยามความหมายเอาไว้ว่า “จาก”

จะเห็นได้ว่าแต่ละความหมายของ แต่ มีความแตกต่างกันอยู่มาก ผู้ใช้ภาษาโดยทั่วไปอาจมองว่า แต่ ที่สื่อความหมายต่างกันดังข้างต้นนี้ เป็นคนละคำกัน ไม่ได้เป็นคำที่ได้มีความสัมพันธ์ทางประวัติกัน เพียงแต่มีรูปเขียนและเสียงที่เหมือนกัน โดยบังเอิญ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้มีข้อสันนิษฐานว่า คำว่า แต่ เป็นคำหลายความหมาย กล่าวคือ ความหมายเหล่านี้มีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงถึงกันและกันได้ และพัฒนามาจากความหมายดั้งเดิมเดียวกัน การจะสนับสนุนข้อสันนิษฐานนี้จำเป็นต้องผ่านการศึกษาคำว่า แต่ ในเชิงประวัติ เพื่อให้ทราบว่าในสมัยก่อน คำว่า แต่ มีความหมายอื่น ๆ นอกเหนือจากที่ปรากฏใช้ในปัจจุบันหรือไม่ ความหมายใดบ้าง และมีความเชื่อมโยงถึงกันอย่างชัดเจนกว่าความหมายต่าง ๆ ในปัจจุบันหรือไม่

ในอดีต มีงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์ความหมายของคำว่า แต่ ในภาษาไทยสมัยก่อนเอาไว้ (Preecha, 1972; Jiraporn, 1981; Nanthakaa, 1983; Debi Jaratjarungkiat, 2000; Vipas, 2014) ผลการวิเคราะห์จากงานวิจัยเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า คำว่า แต่ ในภาษาไทยสมัยก่อนมีความหมายจำนวนหนึ่งที่ไม่ปรากฏใช้ในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น

(6) ขอบทานได้นำขึ้นกราบเรียนแต่พณหัวเจ้าท่าน ลูกขุนศาลาให้ทราบ

(Nanthakaa, 1983, p. 111)

(7) เครื่องกระยาบูชามหาสังฆราช จักนับแลมิถ้วน แต่อันฝูงลูกบ้าน ลูก--มาช้อย จักนับแลมิได้ แต่อันเครื่องกระทำบูชามหาสังฆราช จักนับก็แลมิถ้วน

(Jiraporn, 1981, p. 73)

ในกรณีของตัวอย่างที่ (6) คำว่า *แต่* ทำหน้าที่เป็นคำบุพบท นำหน้านามบอกที่หมาย กรณีนี้พบการใช้งานในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา (Nanthakaa 1983, pp. 109-111) ในกรณีของตัวอย่างที่ (7) จิราพร (Jiraporn, 1981, pp. 73-76) วิเคราะห์ว่า คำว่า *แต่* ทำหน้าที่เป็นคำสันธานเชื่อมความที่คล้ายตามกัน ในขณะที่ดิลเลอร์ (Diller, 2001, p. 164) วิเคราะห์คำว่า *แต่* ที่ปรากฏหน้านามวลีเช่นนี้ว่าเป็นคำบ่งชี้แก่นความ (topic marker)

แม้ว่าจะมีการศึกษาวิเคราะห์ความหมายของคำว่า *แต่* ในภาษาไทยสมัยก่อน ทว่า ในงานวิจัยต่าง ๆ ที่ผ่านมานั้น คำว่า *แต่* ได้ถูกศึกษาในฐานะคำหนึ่งในประเภทคำต่าง ๆ เช่น คำบุพบท (Nanthakaa, 1983) คำสันธาน (Jiraporn, 1981) และคำเชื่อม (Vipas, 2014) งานวิจัยเหล่านี้แต่ละงานกล่าวถึงเฉพาะบางความหมายของคำว่า *แต่* ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อของงานวิจัย ไม่ได้ศึกษาความหมายทั้งหมดของคำว่า *แต่* นอกจากนี้ งานวิจัยในอดีตยังมีความไม่ชัดเจนเรื่องนิยามของความหมายที่วิเคราะห์ได้ รวมถึงเกณฑ์ในการวิเคราะห์และจำแนกความหมายของคำ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่า ควรจะมีการศึกษาความหมายทั้งหมดของคำว่า *แต่* ในภาษาไทยสมัยก่อนให้ครอบคลุมทุกความหมาย

หนึ่ง ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของข้อมูลเอาไว้ที่ภาษาไทยสมัยเก่า (Old Thai) ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลภาษาไทยในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพุทธศตวรรษที่ 20 (Pittayaporn et al., 2018) เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุดที่มีข้อมูลภาษาไทย เพื่อตรวจสอบว่าในสมัยที่เก่าที่สุดนั้น คำว่า *แต่* มีความหมายใดปรากฏใช้งานบ้าง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการนำข้อมูลไปวิเคราะห์ต่อในอนาคต เพื่อพิสูจน์ว่าคำว่า *แต่* เริ่มมีกระบวนการขยายความหมายจนกลายเป็นคำหลายความหมายได้อย่างไร โดยพิจารณาจากความหมายในช่วงเวลาที่เก่าที่สุด เทียบกับความหมายในช่วงต่อไป

ทั้งนี้ งานวิจัยนี้ไม่ได้มุ่งนำเสนอหลักฐานสนับสนุนว่าคำว่า *แต่* เป็นคำหลายความหมาย หากแต่ในงานวิจัยนี้มีข้อสันนิษฐานเบื้องต้นว่าคำว่า *แต่* เป็นคำหลายความหมาย โดยข้อสันนิษฐานนี้เป็นส่วนหนึ่ง งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์ความหมายต่าง ๆ ของคำว่า *แต่* ในฐานะคำหลายความหมาย อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ไม่ได้มุ่งเน้นที่จะพิสูจน์หรือแสดงให้เห็นว่าความหมายต่าง ๆ ของคำว่า *แต่* มีความสัมพันธ์กันอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อวิเคราะห์ความหมายของคำว่า *แต่* ในภาษาไทยสมัยเก่า ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-20
- 2) เพื่อคำนวณความถี่การปรากฏใช้งานแต่ละความหมายของคำว่า *แต่* ในภาษาไทยสมัยเก่า ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-20

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

- 1) คำว่า แต่ ในภาษาไทยสมัยเก่า มีความหมายดังต่อไปนี้ (1) ‘บ่งชี้แหล่งที่มา’ (2) ‘บ่งชี้เวลาเริ่มต้น’ (3) ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’ (4) ‘บ่งชี้ความเฉพาะ’ (5) ‘บ่งชี้แก่นความ’ (topic) (6) ‘บ่งชี้จุดหมาย’ (7) ‘เชื่อมความที่ขัดแย้งกัน’
 - 2) แต่ละความหมายของคำว่า แต่ มีการปรากฏใช้งานในความถี่ที่ไม่เท่ากัน
- ทั้งนี้ ความหมายต่าง ๆ ที่เสนอในสมมติฐานของการวิจัยนี้ มาจากการทบทวนผลการศึกษางานวิจัยในอดีตที่ศึกษาเกี่ยวกับคำว่า แต่ ในภาษาไทยสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ต้องการศึกษาภาษาไทยสมัยเก่า ซึ่งครอบคลุมถึงเอกสารตัวเขียนตั้งแต่สมัยสุโขทัยในพุทธศตวรรษที่ 19 โดยเริ่มต้นจากเอกสารที่เก่าที่สุดใน พ.ศ. 1835⁵ ต่อเนื่องไปตลอดพุทธศตวรรษที่ 19 และ 20 (สิ้นสุดที่ พ.ศ. 2000) ตรงกับสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยาตอนต้น ทั้งนี้ จากการสำรวจเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่าข้อมูลภาษาไทยสมัยเก่ามีอยู่จำกัด ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงจะศึกษาการปรากฏใช้คำว่า แต่ ที่มีอยู่ทั้งหมด โดยไม่มีการสุ่มเลือก

ทั้งนี้ “ภาษาไทยสมัยเก่า” หมายถึง ภาษาไทยซึ่งพูดกันในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ในช่วงสมัยพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพุทธศตวรรษ 20⁶ ภาษาไทยสมัยเก่าเป็นภาษาหนึ่งในกลุ่มใต้ (Southern group) ของภาษาไทตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern Tai) ร่วมกับภาษาลาวและภาษาไทยถิ่นใต้ ภาษาไทยในสมัยสุโขทัยและภาษาไทยในสมัยอยุธยาถือเป็นภาษาถิ่น (dialects) ของภาษาไทยสมัยเก่าที่มีความใกล้ชิดกันอย่างมาก เนื่องจากมีการพัฒนาการทางสัทวิทยาเหมือนกันหลายประการ (Pittayaporn et al., 2018)

⁵ ในการศึกษาของพิทยาวัฒน์ พิทยาภรณ์ และคณะ (Pittayaporn et al., 2018) นั้น ไม่ได้ใช้จารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลภาษาไทยสมัยเก่า (Old Thai) ในการศึกษาวิเคราะห์ เนื่องจากมีข้อขัดแย้งเรื่องการกำหนดสมัยของจารึกหลักนี้ อย่างไรก็ตามในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการกำหนดสมัยของจารึกดังกล่าวไว้ที่ พ.ศ. 1835 ในสมัยสุโขทัยนั้น สามารถเชื่อถือได้ และเห็นว่าข้อมูลปรากฏในงานคำว่า แต่ ในจารึกหลักนี้ มีความสำคัญต่อการวิเคราะห์ความหมายของคำว่า แต่ ไม่น้อย จึงได้ตัดสินใจใช้จารึกหลักนี้เป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลในงานวิจัยนี้

⁶ แปรจากช่วงเวลาที่ระบุไว้ในพิทยาวัฒน์ พิทยาภรณ์ และคณะ (Pittayaporn et al., 2018) คือ ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 13 ถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 15

2. ทบทวนวรรณกรรม

2.1 คำว่า *แต่* ในภาษาไทยสมัยสุโขทัยและอยุธยา

ในอดีตมีการศึกษาเชิงประวัติเกี่ยวกับคำว่า *แต่* ในสมัยสุโขทัยและอยุธยา โดยมากแล้ว คำว่า *แต่* ถูกศึกษาในฐานะคำคำหนึ่งในประเภทคำต่าง ๆ เช่น คำสันธาน (Jiraporn, 1981) คำบุพบท (Nanthakaa, 1983) และคำเชื่อม (Vipas, 2014) ผลการศึกษาคำว่า *แต่* ในเชิงประวัติจากงานวิจัยต่าง ๆ มีรายละเอียดโดยสรุปดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 สรุปผลการศึกษาคำว่า *แต่* ในงานวิจัยเชิงประวัติ

ชนิดของคำ หน้าที่ และความหมาย	สมัยที่พบ	ตัวอย่าง
คำบุพบท มีความหมายว่า ‘เพียง, แค่’, ‘เฉพาะ’ (Preecha, 1972, p. 164); คำอนุภาคบ่งชี้ความจำกัด (exclusive particle) มีความหมายว่า ‘only’ (Thanyawong et al., 2022)	สุโขทัย	แต่อยทานเบี้ยได้ล้านสี่แสนสี่หมื่น (Thanyawong et al., 2022)
	อยุธยา	ให้ระวังกำซับกั้นเสีย อย่าให้พลัดพลงล่วงเกินหลงเปลี่ยวไปแต่ลำหนึ่งสองลำได้ (Preecha, 1972, pp. 163-164)
คำบุพบท มีความหมายว่า ‘แม้แต่’ (Preecha, 1972, p. 164)	สุโขทัย	ไม่มีข้อมูล
	อยุธยา	มีชื่อพ่อชื่อปู่ชื่อตาชื่อลุงชื่อน้าอาตามฝ่ายพ่อฝ่ายแม่ก็ดี พบชื่อแต่คนหนึ่งในเถปียนก็ดี (Preecha, 1972, p. 164)
คำบุพบท มีความหมายว่า ‘ในระยะเวลา’ (Preecha, 1972, p. 164)	สุโขทัย	ไม่มีข้อมูล
	อยุธยา	ข้าพเจ้าขอสัญญาไว้แต่ 3 เดือนจะเอาดีบุกส่งให้ (Preecha, 1972, p. 164)
คำบุพบทนำหน้านามบอกแหล่งเดิม (Nanthakaa, 1983, pp. 109-112); คำเชื่อมบอกแหล่งเดิม (Vipas, 2014, pp. 8, 16); คำบ่งชี้แหล่งที่มา (Thanyawong et al., 2022); คำบุพบท มีความหมายว่า ‘จาก’ (Chuanpis, 1975, p. 151; Preecha, 1972, pp. 159-162), คำบ่งชี้แหล่งที่มา (ablative marker) มีความหมายว่า ‘from’ (Thanyawong et al., 2022)	สุโขทัย	พระมหาธาตุอันนี้ไชธาตุนันสามานย์คือธาตุนั้นแท้จริงแล้วเอาลูกแต่ลังกาทวีปพูนมาตาย (Nanthakaa, 1983, p. 109)
	อยุธยา	ให้ป่าวพระสงฆ์อันมาแต่เมื่อกนออกชอกชัมทสี่มาประจันตประเทศ ... (Preecha, 1972, p. 160)
คำบุพบทนำหน้านามบอกที่หมาย (Nanthakaa, 1983, pp. 109-111);	สุโขทัย	กาลเมื่อนั้นฝูงโหราจารย์ทั้งหลายจึงกราบทูลแต่พระยามหาจักรพรรดิราช (Nanthakaa, 1983, p. 109)

ชนิดของคำ หน้าที่ และความหมาย	สมัยที่พบ	ตัวอย่าง
คำบุพบท มีความหมายว่า 'ต่อ' (Preecha, 1972, p. 162); คำบุพบท มีความหมายว่า 'แก่' (Preecha, 1972, p. 163)	อยุธยา	... ขอท่านได้นำขึ้นกราบเรียนแต่พณหัวเจ้าท่าน ลูกขุนศาลา ให้ทราบ (Nanthakaa, 1983, 111); ขุนตำรวจรับสั่งแล้วส่ง ให้แต่ปลัดตำรวจหัวหมื่นตัวสี่ไปตามควรด้วยข้อราชการ น้อยใหญ่ (Preecha, 1972, p. 163)
คำบุพบทหน้านามบอกเวลา (Nanthakaa, 1983, p. 112); คำสันธานเชื่อมประโยคที่สัมพันธ์กัน ทางเวลา (Jiraporn, 1981, p. 76); คำเชื่อมบอกความสัมพันธ์ทางเวลา (Vipas, 2014, p. 9) หน่วยเชื่อมโยง ปริจเฉทจุลภาคแสดงเวลา (Debi Jaratjarungkiat, 2000, p. 49)	สุโขทัย	อันหนึ่งโสดนับแต่ปีสถาปนาพระมหาธาตุนี้ไปเมื่อหน้า (Vipas, 2014, p. 9)
	อยุธยา	ครั้นตีพุ่ม ตียาม ไห้มหาดเล็กเป่าสังข์ ตีกรับ ด้วยแต่พุ่มหนึ่ง ขึ้นไปจนตี ๑๑ พุ่ม (Nanthakaa, 1983, p. 112)
คำสันธานเชื่อมประโยคที่มีความหมาย ขัดแย้งกัน (Jiraporn, 1981, pp. 73-75); คำเชื่อมบอกความขัดแย้ง (Vipas, 2014, pp. 11, 19); หน่วยเชื่อมโยง ปริจเฉทจุลภาคแสดงความขัดแย้ง (Debi Jaratjarungkiat, 2000, pp. 41-42); คำแสดงความขัดแย้ง (adversative marker) มีความหมาย ว่า 'but' (Thanyawong et al., 2022)	สุโขทัย	... จุงให้พันทุกขกษัตริย์ แต่ให้ได้ลุแก่สุขทุกทุกคน (Vipas, 2014, p. 11)
	อยุธยา	แลพระมหากษัตริย์เจ้าสั่งว่าอังกฤษ แลอิสปาญะ แลวิลันดา นั้นให้ปล่อยเสียแล แต่ชาวอรุมนั้น พระมหากษัตริย์เจ้าให้ เอาจำไว้ (Vipas, 2014, p. 19)
คำสันธานเชื่อมประโยคที่มีความหมาย คล้อยตามกัน มีความหมายทำนอง เดียวกับคำว่า 'และ' (Jiraporn, 1981, pp. 73-76)	สุโขทัย	... เครื่องกระยาบูชามหาสังฆราช จักนับแลมิถ้วน แต่อันฝูง ลูกบ้าน ลูก--มาช่วย จักนับแลมิได้ แต่อันเครื่องกระทำบูชา มหาสังฆราช จักนับก็แลมิถ้วน (Jiraporn, 1981, p. 73)
	อยุธยา	...ได้แจกสิ่งของกับผ้าให้แก่นายทัพนายกองไพร่หลวงไหลลาว ทั้งถึงกัน นายทัพนายกองไพร่หลวงไหลลาวได้รับ พระราชทานสิ่งของผ้ามีความยินดีนัก พระเดชพระคุณหา ที่สุดไม่ได้ แต่ข้าวก่อนนั้นได้จ่ายให้กองทัพรับพระราชทาน จำนวนเดือนห้า เดือนหกสิ้นจำนวนข้าวแล้ว แต่ก่อนนั้นได้ จ่ายกองทัพสิบเอ็ดเกวียนกับหกสิบเจ็ดถึงสิบเบ็ดทนานได้ จ่ายให้พระญาเขมรตามเมือง... (Jiraporn, 1981, p. 76)
คำบ่งชี้แก่นความ โดยบ่งชี้นามวลีที่ ขัดแย้งกับความก่อนหน้า (contrasting topical NP marker) มี	สุโขทัย	แต่พระยาศรีไสยรณฯ ไวนากับหนหัวนอนวัด 180 ไร่ (Diller, 2001, p. 164)
	อยุธยา	ไม่มีข้อมูล

ชนิดของคำ หน้าที่ และความหมาย	สมัยที่พบ	ตัวอย่าง
ความหมายว่า ‘as for’ (Diller, 2001, p. 164)		
คำบ่งชี้ความเป็นเจ้าของ (genitive marker) (Diller, 2001, p. 164)	สุโขทัย	เจ้าพระยาศรีธรรมราชจุฬามณีได้เสวยราชสมบัติเป็นพระยา แต่่นพบุรี (Diller 2001, p. 165) ⁷
	อยุธยา	ไม่มีข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ความหมายจากงานวิจัยในอดีตมีความสอดคล้องกัน แต่ก็มี ความขัดแย้งกันในส่วน ตัวอย่างเช่น ดิลเลอร์ (Diller, 2001, pp. 164-165) พบว่าคำว่า *แต่* ในสมัยสุโขทัยสามารถทำหน้าที่ที่แตกต่างไปจากสมัยอื่น ๆ ได้แก่ หน้าที่บ่งชี้แก่นความ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาตัวอย่างของคำว่า *แต่* ที่ทำหน้าที่บ่งชี้แก่นความ ผู้วิจัยพบว่าคำว่า *แต่* ในกรณีนี้มีลักษณะสอดคล้องกับกรณีของคำว่า *แต่* ที่ จิราพร โขติเสียรวงค์ (Jiraporn, 1981, pp. 73-76) ระบุว่า เป็นคำสันธานเชื่อมประโยคที่มีความหมายสอดคล้องกัน โดยปรากฏอยู่ต้นประโยคเชื่อม ทั้งนี้ สันต์ธวัช ธัญวงษ์ และคณะ (Thanayawong et al., 2022) ยังได้กล่าวถึงกรณีลักษณะเดียวกันนี้ว่าเป็นคำบ่งชี้ความจำกัด ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ที่ต่างออกไปอีก

ในส่วนของการวิเคราะห์ที่สอดคล้องกันนั้น มีบางประเด็นที่ยังไม่ชัดเจน อาทิ ในกรณีที่ผู้วิจัยหลายคนวิเคราะห์ว่าเป็นคำที่เกี่ยวข้องกับการแสดงเวลานั้น (Debi Jaratjarungkiat, 2000, p. 49; Jiraporn, 1981; Nanthakaa, 1983, p. 112; Vipasa, 2014) ผลการวิเคราะห์เรื่องหน้าที่ของคำก็แตกต่างกันไป อีกทั้งยังไม่ชัดเจนว่าการแสดงเวลาหมายถึงการบ่งชี้เวลาประเภทใด เช่น เวลาเริ่มต้น จุดเวลา หรือระยะเวลา เป็นต้น

นอกจากนี้ ความหมายของคำว่า *แต่* ที่ระบุโดยปรีชา ช่างขวัญยืน (Preecha, 1972) ได้แก่ ความหมาย ‘แม้แต่’ และ ‘ในระยะเวลา’ นั้น ยังมีความเป็นไปได้ที่จะรวมให้เป็นความหมายเดียวกันกับความหมาย ‘เพียง, แค่’ และ ‘เฉพาะ’ ได้ หากแต่ปรากฏใช้ในบริบทที่ต่างกัน เช่นเดียวกับความหมาย ‘แก่’ และ ‘ต่อ’ ก็อาจจะรวมเป็นความหมายเดียวกัน คือ ความหมายบ่งชี้จุดหมายได้

จากที่อภิปราย เห็นได้ชัดว่ามีความขัดแย้งในเรื่องผลการวิเคราะห์ความหมายของคำว่า *แต่* ที่ปรากฏในบริบทลักษณะเดียวกัน อีกทั้งมีความไม่ชัดเจนเรื่องนิยามของความหมายที่วิเคราะห์ได้ รวมถึงเกณฑ์ในการวิเคราะห์และจำแนกความหมายของคำ ทั้งนี้ ประเด็นปัญหาเรื่องความไม่ชัดเจนในเรื่องของการวิเคราะห์ความหมายของคำว่า *แต่* นี้ เป็นผลมาจากการที่งานวิจัยในอดีตเหล่านี้ไม่ได้มุ่งศึกษาเฉพาะคำว่า *แต่* เพียงคำเดียวอย่างละเอียด หากแต่ศึกษาคำว่า *แต่* ในฐานะคำหนึ่งในประเภทหนึ่ง ๆ เช่น คำบุพบท หรือคำเชื่อม ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าควรมีการศึกษาคำว่า *แต่* ในภาษาไทยสมัยสุโขทัยและอยุธยาให้ละเอียดชัดเจนและรัดกุมยิ่งขึ้น

อนึ่ง ผู้วิจัยยังได้จำกัดขอบเขตเวลาให้ชัดเจน คือ พุทธศตวรรษที่ 19-20 เพื่อให้เป็นการศึกษาเฉพาะสมัย ไม่ใช่การศึกษาแบบข้ามสมัยอย่างงานวิจัยในอดีต เช่น งานของปรีชา ช่างขวัญยืน (Preecha, 1972) ซึ่งศึกษาภาษาไทยสมัยอยุธยาตลอดทั้งสมัย อีกทั้งยังรวมภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นให้เป็นส่วนหนึ่งของสมัยอยุธยาด้วย นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังจะศึกษาข้อมูลภาษาไทยจากทั้งสมัยสุโขทัยและอยุธยาในช่วงเวลาดังกล่าว ต่างจากงานวิจัยในอดีตซึ่งศึกษาภาษาไทยใน

⁷ ผู้วิจัยพบว่าตัวอย่างที่ดิลเลอร์ (Diller, 2001) ยกมานั้น มาจากจารึกวัดป่าแดง เชียงตุง พม่า จารึกดังกล่าวถูกค้นพบที่เมืองเชียงตุง ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา (Winai, 1991, pp. 9-10, 115-123) ดังนั้น จึงน่าจะเป็นจารึกภาษาถิ่นเหนือในอาณาจักรล้านนา ด้วยเหตุนี้ หน้าที่บ่งชี้ความเป็นเจ้าของที่ดิลเลอร์ค้นพบ จึงอาจไม่ใช่หน้าที่ของคำว่า *แต่* ในภาษาไทยสมัยสุโขทัย

เฉพาะสมัยทางประวัติศาสตร์หนึ่ง ๆ เช่น งานของจิราพร โชติเธียรวงศ์ (Jiraporn, 1981) ซึ่งศึกษาคำบุพบทในภาษาไทยสมัยสุโขทัย แต่ไม่ได้ศึกษาภาษาไทยสมัยอยุธยาในช่วงระยะเวลาเดียวกัน

2.2 แนวคิดคำหลายความหมายอย่างมีหลักการ

ไทเลอร์และเอแวนส์ (Tyler & Evans, 2001, 2003) ได้เสนอแนวคิดคำหลายความหมายอย่างมีหลักการ (Principled Polysemy) โดยเสนอเกณฑ์สำหรับการตัดสินว่าความหมาย (sense) หนึ่ง ๆ ที่วิเคราะห์ได้นั้นจะถือเป็นความหมายประจำรูปที่แยกขาดจากความหมายอื่น ๆ หรือไม่ หรือว่าเป็นเพียงแค่นัยยะที่อนุมานได้จากบริบททางวัจนปฏิบัติ

เกณฑ์ในการจำแนกความหมายของไทเลอร์และเอแวนส์ได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมโดยเอแวนส์ (Evans, 2004, 2005) โดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

1) เกณฑ์ด้านความหมาย (meaning criterion)

การที่ความหมายหนึ่งจะถูกจำแนกว่าเป็นความหมายที่ต่างจากความหมายอื่น ๆ ความหมายนั้นจะต้องมีนัยที่ไม่ได้ปรากฏอย่างเด่นชัดในความหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน นอกจากนี้ ความหมายนั้นไม่เป็นความหมายที่อิงตามปริบท กล่าวคือความหมายนั้นต้องไม่สามารถอนุมานได้จากบริบททางวัจนปฏิบัติ

2) เกณฑ์ด้านการอธิบายโน้ตศัพท์ (concept elaboration criterion)

ความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ จะต้องมีรูปแบบของการอธิบายโน้ตศัพท์ที่เฉพาะ คือจะต้องมีข้อจำกัดทางอรรถศาสตร์ว่าจะสามารถปรากฏร่วมกับคำที่มีคุณสมบัติทางความหมายอย่างไรได้บ้าง เช่น สามารถขยายด้วยคำคุณศัพท์ที่มีความหมายแบบใดได้บ้าง สามารถใช้กับคำกริยาประเภทใดได้บ้าง เป็นต้น กล่าวคือ คำที่ปรากฏร่วมถือเป็นเกณฑ์ในการตัดสินว่าความหมายหนึ่ง ๆ จะถูกจำแนกเป็นความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ หรือไม่

3) เกณฑ์ด้านไวยากรณ์ (grammatical criterion)

ความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ อาจมีข้อจำกัดทางวากยสัมพันธ์ที่จะต้องปรากฏในหน่วยสร้างทางไวยากรณ์ที่มีความเฉพาะและแตกต่างจากกรณีของความหมายอื่น ๆ กล่าวคือ คุณสมบัติทางวากยสัมพันธ์ถือเป็นอีกเกณฑ์หนึ่งในการตัดสินว่าความหมายหนึ่ง ๆ จะถูกจำแนกเป็นความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ หรือไม่

เอแวนส์ (Evans, 2004, 2005) เสนอว่า ความหมายหนึ่ง ๆ ของคำหลายความหมาย จะถูกจำแนกว่าเป็นความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ ได้ ก็ต่อเมื่อเป็นไปตามเกณฑ์ด้านความหมายและเกณฑ์อื่น ๆ (เกณฑ์ด้านการอธิบายโน้ตศัพท์และ/หรือเกณฑ์ด้านไวยากรณ์) อีกอย่างน้อยหนึ่งเกณฑ์ เอแวนส์มองว่าการจำแนกความหมายโดยใช้เกณฑ์เช่นนี้จะทำให้การวิเคราะห์เป็นไปอย่างภววิสัย (objective) ยิ่งขึ้น เนื่องจากผู้วิเคราะห์จะไม่สามารถวิเคราะห์เพียงแค่ความหมายได้ หากแต่จะต้องพิจารณาคำที่ปรากฏร่วมและคุณสมบัติทางไวยากรณ์ของความหมายนั้น ๆ ด้วย

เอแวนส์ (Evans, 2019) ได้ยกตัวอย่างการจำแนกความหมายของคำว่า *time* โดยใช้เกณฑ์ดังกล่าว

- (8) a. Last night at the fair the time seemed to whiz by.
 b. The time has vanished.
 c. *A time raced by.

(Evans, 2019, p. 442)

- (9) a. The time has arrived to finally tackle the environmental pollution.
 b. ??A time will whiz/vanish by when we'll have to say no to further deforestation of the Amazon region.

(Evans, 2019, p. 443)

ความหมายของคำว่า *time* ในข้อ (8) และ (9) คือ DURATION (ระยะเวลา) MOMENT (ชั่วขณะ) ตามลำดับ ความหมายทั้งสองนี้มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน จึงเป็นไปตามเกณฑ์ด้านความหมาย

ในส่วนของเกณฑ์ด้านการอธิบายมโนทัศน์จะเห็นได้ว่า ความหมาย DURATION ใน (1a) และ (1b) สามารถอธิบายในเชิงของการเคลื่อนที่และการสูญหายได้ ในขณะที่ความหมาย MOMENT ในข้อ (2a) และ (2b) ไม่สามารถอธิบายเช่นนั้นได้ ดังนั้นความหมายทั้งสองนี้จึงเป็นไปตามเกณฑ์ด้านการอธิบายมโนทัศน์

ในส่วนของเกณฑ์ด้านไวยากรณ์จะเห็นได้ว่า คำว่า *time* ในความหมาย MOMENT ถูกใช้เป็นคำนามนับได้ ในขณะที่คำว่า *time* ในความหมาย DURATION จะต้องเป็นคำนามนับไม่ได้เท่านั้น ดังนั้น ความหมายทั้งสองนี้จึงเป็นไปตามเกณฑ์ด้านไวยากรณ์

เมื่อความหมาย DURATION และ MOMENT เป็นไปตามเกณฑ์ทั้งสามข้อ จึงถือได้ว่าทั้งสองความหมายเป็นความหมายที่แตกต่างกัน

อนึ่ง การเสนอแนวคิดคำหลายความหมายอย่างมีหลักการของไทเลอร์และเอแวนส์ (Tyler & Evans, 2001, 2003; Evans, 2004, 2005) นั้นเป็นไปเพื่อหลีกเลี่ยงและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการศึกษาในอดีตเกี่ยวกับคำหลายความหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเรื่องความหมายของคำว่า *over* ในภาษาอังกฤษของของเลคอฟฟ์ (Lakoff, 1987) ซึ่งวิเคราะห์ความหมายของคำอย่างละเอียด โดยใช้วิธีการกำหนดค่า (parameters) และระบุความหมายของคำว่า *over* ออกมาจำนวน 24 ความหมาย การศึกษาของเลคอฟฟ์ได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการระบุความหมายอย่างละเอียดจนเกินไป และไม่มีระเบียบวิธีที่จำกัดไม่ให้ผู้วิเคราะห์ทำการกำหนดความหมายโดยอาศัยการรู้เอง (intuition)

แซนดราและไรซ์ (Sandra & Rice, 1995) อภิปรายให้เห็นว่า การวิเคราะห์ความหมายในแนวทางของเลคอฟฟ์นั้นไม่มีหลักเกณฑ์ที่จะนำมาใช้ตัดสินว่าน้อยใดจะถือเป็นความหมายหนึ่งที่ต่างจากความหมายอื่น (a distinct sense) หรือว่าจะถือเป็นเพียงแง่มุมการใช้งานของความหมายหนึ่งเท่านั้น กล่าวคือ ผู้วิเคราะห์ไม่สามารถจำแนกได้ว่าน้อยหนึ่ง ๆ ที่กำลังศึกษาอยู่นั้นถือเป็นกรณีของปรากฏการณ์การมีหลายความหมาย หรือว่าเป็นเพียงความคลุมเครือ (vagueness) ที่เกิดจากปริบทการใช้งานเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ไทเลอร์และเอแวนส์จึงได้เสนอเกณฑ์ในการวิเคราะห์และจำแนกความหมายอย่างภววิสัย โดยอาศัยการพิจารณาปริบททางอรรถศาสตร์และวากยสัมพันธ์ของคำที่ศึกษาด้วย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 การรวบรวมข้อมูล

3.1.1 การสำรวจแหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยพบว่าข้อมูลภาษาไทยสมัยเก่าส่วนใหญ่อยู่ในรูปต้นฉบับที่เป็นจารึก ยกเว้นเอกสารฉบับหนึ่ง ได้แก่ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ ตัวบทปริวรรตของจารึกส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงได้จากฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ผ่านเว็บไซต์ <https://db.sac.or.th/inscriptions/> ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้ข้อมูลจากตัวบทปริวรรตในฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาตามขอบเขตของการวิจัย อย่างไรก็ตาม มีเอกสารจำนวนหนึ่งที่ยังไม่ถูกเผยแพร่ในรูปแบบออนไลน์ ผู้วิจัยจึงใช้สิ่งพิมพ์จำนวนหนึ่งเป็นแหล่งข้อมูลเพิ่มเติม ได้แก่ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 7 (Winai, 1991) ประชุมจารึก ภาคที่ 8 (Fine Arts Department, 2005b) และบทความเกี่ยวกับเอกสารต้นฉบับที่ยังไม่เคยมีการเผยแพร่ก่อนหน้านี้ ได้แก่ จารึกขุนศรีไชยราชขมมงคลเทพ (Wathanyoo, 2011) และ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ (Winai, 2012)

3.1.2 การคัดเลือกข้อมูล

ผู้วิจัยทำการสำรวจตัวบทปริวรรตที่รวบรวมได้ เพื่อคัดข้อมูลที่ไม่น่าเชื่อถือหรือไม่เป็นไปตามเกณฑ์ออก ซึ่งได้แก่ เอกสารที่ตัวบทตกหล่นขาดหายจนไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาได้

3.1.3 การสร้างคลังข้อมูลภาษา

ผู้วิจัยได้นำตัวบทปริวรรตของเอกสารต่าง ๆ มาจัดทำให้อยู่ในรูปแบบคลังข้อมูลภาษา สำหรับไฟล์ตัวบทปริวรรตที่รวบรวมจากฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ผู้วิจัยได้ทำการแปลงข้อความในไฟล์ให้อยู่ในรูปแบบข้อความธรรมดา (plain text) ที่ไม่มีการจัดรูปแบบ สำหรับตัวบทปริวรรตที่รวบรวมได้จากสิ่งพิมพ์ที่ไม่ได้อยู่ในรูปแบบดิจิทัล ผู้วิจัยได้ทำการแปลงให้เป็นข้อความดิจิทัลโดยอัตโนมัติด้วยโปรแกรมรู้จำอักขระ (optical character reader: OCR)

3.1.4 การรวบรวมปริบทการปรากฏของคำว่า แต่

ผู้วิจัยทำการค้นหาการปรากฏของคำว่า แต่ ในไฟล์ข้อความทั้งหมด จากนั้นผู้วิจัยจึงทำการคัดลอกปริบทที่จะทำการวิเคราะห์ไปวางไว้ในแผ่นตารางทำการ (spreadsheet) ในโปรแกรม Microsoft Excel โดยระบุข้อมูลเกี่ยวกับเอกสารที่เป็นแหล่งที่มา ได้แก่ ชื่อจารึก หน้า บรรทัดที่ และปี พ.ศ. ไว้ในบรรทัดที่ (แถว) เดียวกับปริบทที่ตัดมาด้วย

ผู้วิจัยยังทำการบันทึกปริบทที่ปรากฏการใช้คำว่า แต่ ในรูปแบบของตรรกะในปริบท (concordance) ที่มีคำว่า แต่ อยู่ในสดมภ์ (column) กลาง และมีปริบทซ้าย-ขวาขนานอยู่ในสดมภ์ทางซ้าย-ขวา เพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์ข้อมูล

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.2.1 การวิเคราะห์ความหมายของคำว่า แต่

การวิเคราะห์ความหมายของคำว่า *แต่* ในแต่ละบริบทต้องอาศัยการพิจารณาความหมายและวากยสัมพันธ์ของคำที่ปรากฏร่วม ในการตัดสินว่าความหมายหนึ่ง ๆ ของคำว่า *แต่* ที่ปรากฏในบริบทหนึ่งจะถือว่าเป็นความหมายเอกเทศซึ่งแยกขาดจากความหมายอื่นหรือไม่นั้น ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ตามแนวคิดคำหลายความหมายอย่างมีหลักการของไทเลอร์และเอแวนส์ (Tyler & Evans, 2001, 2003; Evans, 2004, 2005) ดังที่ได้อภิปรายไปแล้วในหัวข้อ 2.1 กล่าวคือ จะต้องผ่านเกณฑ์ด้านความหมาย พร้อมกับเกณฑ์อื่นอย่างน้อยอีกหนึ่งเกณฑ์ ได้แก่ เกณฑ์ด้านการอธิบายมโนทัศน์และเกณฑ์ด้านไวยากรณ์ เมื่อได้ผลการวิเคราะห์แล้ว ผู้วิจัยจึงบันทึกผลการวิเคราะห์ลงในตาราง โดยกำกับไว้ในแถวเดียวกับบริบท

3.2.2 การระบุความถี่

เมื่อทำการวิเคราะห์ความหมายของคำว่า *แต่* ในแต่ละบริบทเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงพิจารณาและระบุว่าแต่ละความหมายมีความถี่การปรากฏใช้งานเป็นจำนวนเท่าใด จากนั้นจึงทำการคำนวณสัดส่วนของความถี่การปรากฏเป็นร้อยละ พร้อมทั้งคำนวณความถี่สะสม โดยความถี่ที่ผู้วิจัยใช้ในงานวิจัยนี้เป็นความถี่แบบโทเค็น (token frequency) กล่าวคือเป็นความถี่ที่ได้จากการนับจำนวนครั้งที่ปรากฏใช้งานคำว่า *แต่* ทั้งหมดในข้อมูล ไม่ใช่ความถี่แบบประเภท (type frequency)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบการปรากฏใช้งานคำว่า *แต่* ทั้งหมด 141 โทเค็น (141 ครั้ง) ในจำนวนรวมทั้งหมดนี้ มีจำนวน 10 โทเค็นที่ผู้วิจัยไม่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ เนื่องจากบริบทรอบข้างคำว่า *แต่* ตกหล่นขาดหายไป ผู้วิจัยจึงได้ทำการคัดออกไป

4. ผลการวิเคราะห์

หลังจากที่ได้วิเคราะห์ความหมายของคำว่า *แต่* ตามกรอบเกณฑ์ของแนวคิดคำหลายความหมายอย่างมีหลักการแล้ว ผู้วิจัยพบว่าคำว่า *แต่* ในภาษาไทยสมัยเก่ามีความหมายทั้งหมด 11 ความหมาย ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากความสัมพันธ์ทางความหมายแล้ว ความหมายเหล่านี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่มด้วยกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภาวะการมีหลายความหมายของคำว่า *แต่* ในภาษาไทยสมัยเก่า โดยที่แต่ละความหมายไม่ได้ปราศจากความเกี่ยวเนื่องกัน ทำให้สามารถเชื่อได้ว่า คำว่า *แต่* ในภาษาไทยสมัยเก่าจะเป็นความหมายของคำหลายความหมาย และไม่น่าจะเป็นกรณีของคำพ้อง (homonymy)

ผู้วิจัยใช้ตัวอักษร A-E ในการระบุกลุ่มของความหมายทั้ง 5 กลุ่ม ได้แก่ A บ่งชี้แหล่งที่มา B บ่งชี้เวลา C เน้นส่วนสำคัญ D บ่งชี้จุดหมาย และ E เชื่อมความ

กลุ่มความหมาย A บ่งชี้แหล่งที่มา ประกอบด้วยความหมายที่แสดงถึงแหล่งที่มาประเภทต่าง ๆ ทั้งในเชิงรูปธรรมและในเชิงนามธรรม หรือกล่าวได้ว่าเป็นแหล่งที่มาในเชิงอุปลักษณ์ ได้แก่ ความหมาย A1 ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’ A2 ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการครอบครอง’ A3 ‘บ่งชี้ปัจจัยของการบรรลุผล’

กลุ่มความหมาย B บ่งชี้เวลา ประกอบด้วยความหมายที่เกี่ยวข้องกับการบ่งชี้เวลา ได้แก่ ความหมาย B1 ‘บ่งชี้เวลาเริ่มต้น’ B2 ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’

กลุ่มความหมาย C เน้นส่วนสำคัญ ประกอบด้วยความหมายซึ่งเกี่ยวข้องกับการเน้นส่วนสำคัญในประโยค ได้แก่ C1 ‘บ่งชี้เฉพาะ’ C2 ‘บ่งชี้แก่นความ’ ความหมายทั้งสองนี้ไม่ได้อยู่ในระดับบรรณศาสตร์และวากยสัมพันธ์ หากแต่อยู่ในระดับวจนปฏิบัติและระดับปริจเฉทตามลำดับ

กลุ่มความหมาย D บ่งชี้จุดหมาย ประกอบด้วยความหมายที่เกี่ยวข้องกับการบ่งชี้จุดหมายในเชิงนามธรรม หรือกล่าวได้ว่าเป็นจุดหมายในเชิงอุปลักษณ์ ได้แก่ ความหมาย D1 ‘บ่งชี้ผู้รับสาร’ D2 ‘บ่งชี้ผู้รับผลประโยชน์’ D3 ‘บ่งชี้จุดหมายนามธรรม’

กลุ่มความหมาย E เชื่อมความ ประกอบด้วยความหมายที่ทำหน้าที่เชื่อมความ ได้แก่ ความหมาย E1 ‘เชื่อมความที่คล้ายตามกัน’

4.1 A บ่งชี้แหล่งที่มา

4.1.1 A1 ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’

คำว่า ‘แต่’ ที่มีความหมาย ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’ ปรากฏอยู่ระหว่างกริยาลีแสดงการเคลื่อนที่และนามวลีบ่งชี้สถานที่ โดยแสดงความหมายว่า สถานที่ซึ่งบ่งชี้ด้วยนามวลีที่ปรากฏตามหลังมานั้น คือแหล่งที่มาของวัตถุที่เคลื่อนที่ กล่าวคือ เป็นสถานที่ตั้งเดิมของวัตถุ และเป็นสถานที่ที่การเคลื่อนที่ของวัตถุเริ่มต้นขึ้น นามวลีที่บ่งชี้สถานที่อาจเป็นนามวลีที่บ่งชี้ถึงสถานที่ที่เฉพาะเจาะจง เช่น กลางหาว ในตัวอย่างที่ (10) และ เมืองศรีธรรมราช ในตัวอย่างที่ (11) หรืออาจเป็นนามวลีที่บ่งชี้ถึงตำแหน่งที่ตั้ง เช่น ต่ำ ในตัวอย่างที่ (12)

(10) [พระคเวิธาต] ลูกหนึ่งมีพรรณงามดังทองรัสมิ์เท่าลูกหมาก ... เสด็จมาแต่กลางหาวลงมาวัด
รอบตันท่านแล จึงเสด็จขึ้นอยู่เหนือหัวแล⁸

จารึกวัดศรีชุม, พ.ศ. 1884-1910, ด้านที่ 2, บรรทัดที่ 65-67

(Charuek Wat Si Chum, 2022)

(11) ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา⁹

จารึกพ่อขุนรามคำแหง, พ.ศ. 1835, ด้านที่ 2, บรรทัดที่ 30-31

(Charuek Pho Khun Ram Khamhaeng, 2023)

(12) ... แบกอริฐแต่ต่ำขึ้นไปกระทำพระเก้าท่านคืนบริบูรณ์ด้วยศรัทธา

จารึกวัดศรีชุม, พ.ศ. 1884-1910, ด้านที่ 2, บรรทัดที่ 40-41

(Charuek Wat Si Chum, 2022)

⁸ พระคเวิธาต = ‘กระดุกคอก’ (Charuek Wat Si Chum, 2022); หมาก = ‘ผลไม้’; วัด = ‘หมุนไปโดยเร็ว’; หาว = ‘ท้องฟ้า’ (Royal Society of Thailand, pp. 85, 341)

⁹ ลูก = ‘เคลื่อนออก, ออกจากที่’ (Royal Society of Thailand, 2020, p. 293)

ในตัวอย่างที่ (10) กริยาวลี *เสด็จ บ่งชี้ว่า [พระคิ่วฮาตุ]ลูกหนึ่ง เคลื่อนที่* ในขณะที่คำว่า *แต่ บ่งชี้ว่า* สถานที่ที่เป็นแหล่งที่มาของ *[พระคิ่วฮาตุ]ลูกหนึ่ง* คือ *กลางหาว* ในตัวอย่างที่ (11) กริยาวลี *ลูก บ่งชี้ว่า* *ทุกคน* เคลื่อนที่ออกจากสถานที่ ในขณะที่คำว่า *แต่ บ่งชี้ว่า* สถานที่ที่เป็นแหล่งที่มาของ *ทุกคน* คือ *เมืองศรีธรรมราช* ในตัวอย่างที่ (12) กริยาวลี *แบก บ่งชี้ว่า* ผู้แบกทำให้ *อิฐ* เคลื่อนที่ ในขณะที่คำว่า *แต่ บ่งชี้ว่า* แหล่งที่มาของผู้แบกและ *อิฐ* คือ บริเวณที่อยู่ต่ำกว่าบริเวณที่กำลังกล่าวถึงอยู่ในบริบท

กริยาวลีแสดงการเคลื่อนที่ซึ่งปรากฏกับคำกริยาแสดงทิศทาง *ไป* และ *มา* นอกจากนี้ คำบอกทิศทางอื่น ๆ อาทิ *ขึ้น* *ลง* ยังอาจปรากฏร่วมกับคำว่า *ไป* และ *มา* คำกริยาแสดงทิศทางเหล่านี้ อาจปรากฏอยู่หลังกริยาวลีแสดงการเคลื่อนที่ในโครงสร้างภาพร่าง (schematic structures) [(NP_{บุคคล/วัตถุ}) VP_{เคลื่อนที่} VP_{ทิศทาง} แต่ NP_{สถานที่}] ดังเช่นในตัวอย่างที่ (10) หรืออาจปรากฏอยู่ท้ายนามวลีบ่งชี้สถานที่ ในโครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล/วัตถุ}) VP_{เคลื่อนที่} แต่ NP_{สถานที่} VP_{ทิศทาง}] ดังเช่นในตัวอย่างที่ (11) และ (12) ข้างต้น ทั้งนี้ นามวลีที่เป็นประธานของประโยคอาจถูกละไว้ได้

คำว่า *แต่* และกริยาวลีแสดงการเคลื่อนที่ซึ่งอาจปรากฏร่วมกับคำบุพบทบ่งชี้จุดหมายและนามวลีบ่งชี้สถานที่ซึ่งเป็นจุดหมายของวัตถุที่เคลื่อนที่ คำบุพบทบ่งชี้จุดหมายที่พบในข้อมูล ได้แก่ คำว่า *ถึง* และ *เท่า*¹⁰ เป็นต้น ในโครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล/วัตถุ}) VP_{เคลื่อนที่} แต่ NP_{สถานที่} P_{จุดหมาย} NP_{สถานที่}] เช่น ในตัวอย่างที่ (13) และโครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล/วัตถุ}) VP_{เคลื่อนที่} แต่ NP_{สถานที่} VP_{ทิศทาง} P_{จุดหมาย} NP_{สถานที่}] เช่น ในตัวอย่างที่ (14)

(13) เมื่อทาปูนแต่ยอดแกมถึงตีนสูงใหญ่ขวางมดงเขาไกรลาส ...¹¹

จารึกวัดศรีชุม, พ.ศ. 1884-1910, ด้านที่ 2, บรรทัดที่ 46-47

(Charuek Wat Si Chum, 2022)

(14) ... ยกผนังแต่สองแควมาเท่าสุโขทัย¹²

จารึกวัดเขาสมนกุฎ, พ.ศ. 1912, ด้านที่ 3, บรรทัดที่ 15-16

(Charuek Wat Khao Sumanakut, 2022)

นอกจากนี้ กริยาวลีแสดงการเคลื่อนที่ซึ่งสามารถปรากฏในโครงสร้างกริยาเรียง โดยมีกริยาวลีอีกกริยาวลีหนึ่งปรากฏต่อท้าย ในโครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล}) VP_{เคลื่อนที่} VP_{ทิศทาง} แต่ NP_{สถานที่} VP] และ [(NP_{บุคคล}) VP_{เคลื่อนที่} แต่ NP_{สถานที่} VP_{ทิศทาง} VP] กริยาวลีที่ปรากฏต่อท้ายเป็นกริยาวลีที่แสดงการกระทำซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของการเคลื่อนที่ หรือเป็นกริยาวลีที่แสดงการกระทำที่ต่อเนื่องกัน เป็นต้น ตัวอย่างเช่น *ลงมาฉวัดรอบตนท่าน* ในตัวอย่างที่ (10) รวมถึง *สู่พระวิเสดที่ตะพังพลัง* ในตัวอย่างที่ (15) และ *มาประดิษฐานที่นั่น* ในตัวอย่างที่ (16) ด้านล่าง

¹⁰ เท่า = ‘ถึง’; ถึง = ‘สู่, กระทั่ง, ยัง’ (Royal Society of Thailand, 2020, pp. 137, 151)

¹¹ แกม = ‘ที่สุด’ (Royal Society of Thailand, 2020, p. 38); ถึง ดูเชิงอรธ 8

¹² ผนัง = ‘ทำนบกั้นน้ำอย่างใหญ่’ (Charuek Wat Khao Sumanakut, 2022); เท่า ดูเชิงอรธ 8

(15) เจ้าพระยาอภัยคึกซ์ช้างสพลิง มาแต่เชียงไพรสู่พระยาวิเสดที่ตะพังพลึง

พระราชพงศาวดารฯ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, พ.ศ. 1987-1991

(Winai, 2012, p. 135)

(16) ยังเอาพระศรีรัตนมหาธาตุสองลูกแต่สีหลมาประดิษฐานที่นั่นโสด บมีคณนาถึเลย¹³

จารึกวัดศรีชุม, พ.ศ. 1884-1910, ด้านที่ 2, บรรทัดที่ 41-42

(Charuek Wat Si Chum, 2022)

ตัวอย่างของคำกริยาแสดงการเคลื่อนที่ที่ปรากฏกับคำว่า *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’ ได้แก่ คำกริยากรรมที่บ่งชี้ถึงการเคลื่อนที่ เช่น *มา เสด็จ เหาะ คว้าง จรเดิน หนี* ดังเช่นใน ตัวอย่างที่ (10) ซึ่งคำว่า *เสด็จ* แสดงความหมายว่า *พระคิ่วธาตุ* ได้เคลื่อนที่จากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง ทั้งนี้ ยังมีคำกริยากรรมที่บ่งชี้การเคลื่อนที่ออกจากสถานที่ เช่น *ลูก จาก ออก ถอย* ดังเช่นตัวอย่างที่ (11) ข้างต้น ซึ่งคำว่า *ลูก* แสดงความหมายว่า *ทุกคน* ได้เคลื่อนที่ออกจากสถานที่หนึ่ง

คำว่า *แต่* ยังปรากฏร่วมกับกริยาสีแสดงการเคลื่อนที่เชิงกายภาพที่เป็นกริยากรรม โดยมีคำนามที่เป็นกรรมปรากฏร่วมอยู่ด้วย เช่น *ชีช้าง* ดังตัวอย่างที่ (15) ข้างต้น ซึ่งเป็นคำกริยาแสดงวิธีการในการเดินทาง อันทำให้ผู้กระทำ (ผู้ขี่ช้าง) เคลื่อนที่จากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง นอกจากนี้ คำกริยาแสดงการเคลื่อนที่ยังรวมไปถึงคำกริยากรรมที่แสดงการกระทำแบบกริยิต (causative) ในกรณีของการกระทำแบบกริยิตนั้น ผู้กระทำกระทำการบางอย่างซึ่งทำให้วัตถุหรือบุคคลอื่นเคลื่อนที่จากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งในโลกกายภาพ เช่น *ทา แบก ยก เอา* ดังเช่นในตัวอย่างที่ (12) (13) (14) และ (16) ข้างต้น

ตารางที่ 2 โครงสร้างภาพร่างของคำว่า *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’

โครงสร้างภาพร่าง	ตัวอย่าง
[(NP _{บุคคล}) VP _{เคลื่อนที่} VP _{ทิศทาง} แต่ NP _{สถานที่}]	[พระคิ่วธาตุ] ลูกหนึ่ง ... เสด็จมาแต่กลางหา
[(NP _{บุคคล}) VP _{เคลื่อนที่} แต่ NP _{สถานที่} VP _{ทิศทาง}]	ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชา
[(NP _{บุคคล}) VP _{เคลื่อนที่} แต่ NP _{สถานที่} P _{จุดหมาย} NP _{สถานที่}]	ทาปูนแต่ยอดแก้วมถึงตีน
[(NP _{บุคคล}) VP _{เคลื่อนที่} แต่ NP _{สถานที่} VP _{ทิศทาง} P _{จุดหมาย} NP _{สถานที่}]	ยกพนั่งแต่สองแควมาเท้าสุโขทัย
[(NP _{บุคคล}) VP _{เคลื่อนที่} VP _{ทิศทาง} แต่ NP _{สถานที่} VP]	[พระคิ่วธาตุ] ลูกหนึ่ง ... เสด็จมาแต่กลางหาลงมา ฉวีตรอบตนท่านแล
[(NP _{บุคคล}) VP _{เคลื่อนที่} แต่ NP _{สถานที่} VP _{ทิศทาง} VP]	ยังเอาพระศรีรัตนมหาธาตุสองลูกแต่ สีหลมาประดิษฐานที่นั่นโสด

โดยสรุปแล้ว คำว่า *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’ ปรากฏอยู่ในโครงสร้างภาพร่างต่าง ๆ ดังตารางที่ 2 เมื่อพิจารณาแล้ว ความหมาย ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’ ถือว่ามีความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ อย่างเด่นชัด ดังนั้น ความหมายนี้จึงเป็นไปตามเกณฑ์ความหมาย นอกจากนี้ ความหมายนี้ยังปรากฏร่วมกับคำกริยาที่มีความหมายเฉพาะ ได้แก่ คำกริยาที่แสดงการเคลื่อนที่ ดังนั้น ความหมายนี้จึงเป็นไปตามเกณฑ์อธิบายโมโนทัศน์ ทั้งนี้

¹³ โสด = ‘อีก, ด้วย, อีกด้วย’; คณนา = ‘ประมาณ, กำหนด’; ถึ = ‘ถึถวน’ (Royal Society of Thailand, 2020, pp. 136, 330)

ความหมายนี้ยังปรากฏในโครงสร้างภาพร่างที่เฉพาะจำนวนหลายโครงสร้าง โดยไม่ได้เป็นโครงสร้างที่เข้าช้อนกับกรณีของความหมายอื่น ๆ ดังนั้น ความหมายนี้จึงเป็นไปตามเกณฑ์ไวยากรณ์ โดยสรุปแล้ว ความหมาย ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’ เป็นไปตามเกณฑ์การจำแนกความหมายทั้งสามเกณฑ์ และถือเป็นความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ

4.1.2 A2 ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการครอบครอง’

คำว่า *แต่* สามารถแสดงแหล่งที่มาของการครอบครอง โดยปรากฏร่วมกับคำกริยาแสดงการถ่ายโอนการครอบครอง เช่น *ลัก เวณ* เป็นต้น เมื่อเกิดการถ่ายโอนการครอบครอง นอกจากกรรมสิทธิ์ในสิ่งสิ่งหนึ่งจะถูกถ่ายโอนจากเจ้าของเดิมไปยังเจ้าของใหม่แล้ว หากสิ่งที่ถูกถ่ายโอนกรรมสิทธิ์เป็นสิ่งที่เคลื่อนที่ได้ สิ่งนั้นก็จะถูกทำให้เคลื่อนที่จากสถานที่เดิมที่เคยอยู่ไปสู่ตำแหน่งของเจ้าของใหม่ คำว่า *แต่* ทำหน้าที่บ่งชี้สถานที่ที่เป็นแหล่งที่มาของสิ่งที่ถูกถ่ายโอนการครอบครอง โดยปรากฏในโครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล}) VP_{ถ่ายโอน} NP_{สิ่งของ} *แต่* NP_{สถานที่} VP] กล่าวคือ คำว่า *แต่* จะปรากฏหลังกริยาวิเศษณ์แสดงการถ่ายโอนการครอบครองซึ่งมีนามวลีกรรมปรากฏอยู่ด้วย และจะปรากฏหน้านามวลีแสดงสถานที่ที่เป็นแหล่งที่มาของสิ่งที่ถูกถ่ายโอนการครอบครอง ทั้งนี้ ด้านหลัง *แต่* และนามวลีบ่งชี้สถานที่ ยังมีกริยาวิเศษณ์ปรากฏเป็นกริยาเรียงต่อเนื่องจากกริยาวิเศษณ์ก่อนหน้าด้วย ดังตัวอย่างที่ (17) และ (18)

(17) อยู่มาผู้มีผู้มาลักช้างรัตนสิงหาสน์แต่โพธิสัตว์ไปต้องคอยนายเตร็ดสงสาร¹⁴

พระราชพงศาวดารฯ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, พ.ศ. 1987-1991

(Winai, 2012, p. 134)

(18) จิงเวนทั้งฎีกุพิหารไรรักษาจนหมากแต่เชียงแก้วให้เป็นเจ้า¹⁵

จารึกเจดีย์พิหาร, พ.ศ. 1850-1900, ด้านที่ 2, บรรทัดที่ 22-25

(Fine Arts Department, 2005a)

ในบริบทของตัวอย่างที่ (17) เมื่อ *ช้างรัตนสิงหาสน์* ถูก *ลัก* จึงเกิดการถ่ายโอนกรรมสิทธิ์ในตัวช้างจากเจ้าของเดิมไปยังผู้ที่มาขโมย นอกจากนั้น *ช้างรัตนสิงหาสน์* ยังถูกพาให้เคลื่อนที่ไปจากสถานที่เดิม คือ *โพธิสัตว์* ซึ่งถูกบ่งชี้ด้วยคำว่า *แต่* จากนั้นจึงเคลื่อนที่ไปติดกับตักของนายเตร็ดสงสาร อย่างไรก็ตาม หากสิ่งที่ถูกถ่ายโอนกรรมสิทธิ์เป็นสิ่งที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น *ฎีกุพิหารไรรักษาจนหมาก* ในบริบทของตัวอย่างที่ (18) เมื่อเกิดการถ่ายโอนกรรมสิทธิ์แล้ว ก็ไม่ได้ทำให้สิ่งนั้นเกิดการเคลื่อนที่จากสถานที่เดิม หากแต่กรรมสิทธิ์ถูกถ่ายโอนให้กลายเป็นของผู้ครอบครองใหม่ (ซึ่งแสดงด้วยกริยาวิเศษณ์ *ให้เป็นเจ้า*) กล่าวคือการ *เวน* ก่อให้เกิดการถ่ายโอนกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์เหล่านี้จากเจ้าของเดิมไปสู่เจ้าของใหม่เท่านั้น ไม่ได้ทำให้อสังหาริมทรัพย์เหล่านี้เคลื่อนที่ไปจาก *เชียงแก้ว* ดังนั้น คำว่า *แต่* ในบริบทนี้ จึงบ่งชี้ว่า *เชียงแก้ว* เป็นสถานที่ตั้งของอสังหาริมทรัพย์ที่ถูกถ่ายโอนกรรมสิทธิ์

เมื่อพิจารณาเทียบกับความหมายอื่น ๆ แล้ว การบ่งชี้ถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งที่มาหรือสถานที่ที่ตั้งของสิ่งที่ถูกถ่ายโอนการกรรมสิทธิ์ ถือว่ามีความแตกต่างด้านความหมายอย่างชัดเจน แม้ว่าความหมายนี้จะเกี่ยวข้องกับการที่สิ่งสิ่งหนึ่งเคลื่อนที่จากแหล่งที่มา เช่นเดียวกับความหมาย ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’ ทว่า นัยของการเคลื่อนที่ในกรณีนี้ จะมีขึ้นก็ต่อเมื่อ

¹⁴ ต้อง = ‘ถูก, โดน’ (Royal Society of Thailand, 2020, p. 122); ต้องคอย = ติดกับตัก

¹⁵ เวณ = ‘ถวายเป็น, มอบให้’ (Royal Society of Thailand, 2020, p. 297)

สิ่งที่ถูกถ่ายโอนกรรมสิทธิ์เป็นสิ่งที่เคลื่อนที่ได้เท่านั้น กล่าวคือ นัยของการเคลื่อนที่ในกรณีนี้เป็นนัยที่ขึ้นกับบริบท ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า ความหมาย ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการครอบครอง’ เป็นไปตามเกณฑ์ความหมาย

นอกจากนี้ *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการครอบครอง’ ยังปรากฏร่วมกับคำที่มีคุณสมบัติทางความหมายที่เฉพาะ ได้แก่ กริยาแสดงการถ่ายโอนกรรมสิทธิ์ ด้วยเหตุนี้ ความหมายนี้จึงเป็นไปตามเกณฑ์อธิบายโมทัศน์

โครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล}) VP_{ถ่ายโอน} NP_{สิ่งของ} *แต่* NP_{สถานที่} VP] ถือว่าแตกต่างจากกรณีของความหมายอื่น ๆ เช่น *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’ ที่ปรากฏร่วมกับกรรมกริยา เช่น ตัวอย่างที่ (12) - (16) เนื่องจากกริยาลีแสดงการถ่ายโอนการครอบครองในที่นี้ไม่จำเป็นต้องปรากฏร่วมกับกริยาลีแสดงทิศทาง ดังนั้น *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการครอบครอง’ จึงเป็นไปตามเกณฑ์ไวยากรณ์

โดยสรุปแล้ว เนื่องจากความหมาย ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการครอบครอง’ เป็นไปตามเกณฑ์การจำแนกความหมายทั้งสามเกณฑ์ จึงถือได้ว่าเป็นความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ

4.1.3 A3 ‘บ่งชี้ปัจจัยของการบรรลุผล’

คำว่า *แต่* ที่ ‘บ่งชี้ปัจจัยของการบรรลุผล’ นั้น ปรากฏร่วมกับกริยาลีแสดงการบรรลุผล โดยปรากฏในโครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล}) VP_{บรรลุผล} *แต่* NP_{การกระทำ}] การบรรลุผล (achievement) หมายถึงเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพจากสภาพหนึ่งกลายเป็นอีกสภาพหนึ่ง โดยเกิดขึ้นอย่างฉับพลัน ไม่กินเวลา คำว่า *แต่* นำหน้านามวลีที่บ่งชี้การกระทำ เพื่อแสดงความหมายว่า การกระทำที่บ่งชี้โดยนามวลีนั้น เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการบรรลุผลขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น

- (19) พระเจ้าแม่ศรีมหาดา ขอปรารถนาเป็นผู้ชายชั่วหน้า จงข้าได้เป็นศิษย์ตนพระศรีอารีย์โพธิสัตว์เจ้า
แต่ ทานข้าทั้งผองแห่งพระองค์เจ้าอยู่หัวทั้งสองกับแม่พระพิลกแลแม่ศรี ให้เป็นข้าถึงจันทน์พระเจ้า¹⁶

จารึกฐานพระพุทธรูปแม่ศรีมหาดา, พ.ศ. 1901-2000, บรรทัดที่ 1
(Charuek Than Phra Phuttharup Mae Si Mahata, 2022)

- (20) ทองด่าสิ่งหนึ่งอันนี้คือสารสิทธิพิพิตรังตรา *แต่* บุญอันกระทำมาแห่งอุบาสิกาผู้ชื่อชิวชวงมิ่ง
แล ๆ¹⁷

จารึกวัดหินตั้ง, พ.ศ. 1901-2000, บรรทัดที่ 3
(Charuek Wat Hin Tang, 2022)

ในบริบทของตัวอย่างที่ (19) *พระเจ้าแม่ศรีมหาดา* อธิษฐานให้ตนได้เป็นศิษย์พระศรีอารีย์ในชาติหน้า พร้อมกับอ้างถึงทานที่บรรดาตนและคณะได้กระทำมา โดยในประโยคนี้ คำว่า *แต่* บ่งชี้ว่า *ทานข้าทั้งผองแห่งพระองค์เจ้าอยู่หัวทั้งสองกับแม่พระพิลกแลแม่ศรี* คือปัจจัยที่จะทำให้พระเจ้าแม่ศรีมหาดาได้เป็นศิษย์พระศรีอารีย์ ในบริบทของตัวอย่างที่ (20) ผู้เขียนกล่าวอ้างว่า *ทองด่าสิ่งหนึ่ง* เป็นสิ่งแทนสิทธิ์ต่าง ๆ ของตนซึ่งตนจะตั้งเอาไว้ ในการตั้งทองด่าสิ่งหนึ่งเอาไว้ ผู้เขียนได้อ้างถึงบุญที่

¹⁶ ชั่ว = ‘ระยะเวลา’ (Royal Society of Thailand, 2020, p. 91)

¹⁷ สาร- = ‘ทั้งหมด, ทั้งสิ้น, ทุก’; สิทธิ ‘อำนาจอันชอบธรรม’; พิพิตร = ‘ต่าง ๆ กัน’; (Royal Institute of Thailand, 2011);

รัง = ‘ทำ, สร้าง, ก่อ, แต่งตั้ง’; ตรา = ‘จด, บันทึก’; ชิวชวง = นักรบ (Royal Society of Thailand, 2020, pp. 98, 120, 266)

ตนกระทำมา โดยในประโยคนี้ คำว่า *แต่* บ่งชี้ว่า *บุญอันกระทำมาแห่งอุบาสิกาผู้ซื้อข้าวขนางมิ่ง* คือปัจจัยที่จะทำให้การตั้งทองตำลึงหนึ่งเอาไว้ครั้งนี้สำเร็จได้

เมื่อพิจารณาแล้ว ผู้วิจัยพบว่าความหมาย ‘บ่งชี้ปัจจัยของการบรรลุผล’ เป็นไปตามเกณฑ์ความหมาย เนื่องจากการกล่าวถึงปัจจัยหรือสาเหตุถือเป็นมโนทัศน์ที่แตกต่างจากการบ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนไหวในโลกกายภาพ

นอกจากนี้ คำว่า *แต่* ที่ ‘บ่งชี้ปัจจัยของการบรรลุผล’ ยังปรากฏร่วมกับปริบทที่มีคุณสมบัติทางอรรถศาสตร์ที่เฉพาะเจาะจง คือ ปริบทเกี่ยวกับการอ้างสาเหตุ โดยประกอบด้วยกริยาวลีที่แสดงถึงเหตุการณ์บรรลุผล และนามวลีแสดงการกระทำ ความหมายนี้จึงเป็นไปตามเกณฑ์อธิบายมโนทัศน์

เมื่อพิจารณาโครงสร้างภาพร่าง [NP_{บุคคล} VP_{บรรลุผล} แต่ NP_{การกระทำ}] ผู้วิจัยพบว่ามีความแตกต่างจากกรณีความหมายอื่น ๆ เช่น กรณีของคำว่า *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’ เนื่องจากกริยาวลีแสดงการบรรลุผลในที่นี้ไม่จำเป็นต้องปรากฏร่วมกับกริยาวลีแสดงทิศทาง ดังนั้น ความหมายนี้จึงเป็นไปตามเกณฑ์ไวยากรณ์

โดยสรุปแล้ว เนื่องจากความหมาย ‘บ่งชี้ปัจจัยของการบรรลุผล’ เป็นไปตามเกณฑ์การจำแนกความหมายทั้งสามเกณฑ์ จึงถือได้ว่าเป็นความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ

4.2 B บ่งชี้เวลา

4.2.1 B1 ‘บ่งชี้เวลาเริ่มต้น’

คำว่า *แต่* สามารถทำหน้าที่บ่งชี้เวลาเริ่มต้นของเหตุการณ์ได้ โดยจะปรากฏอยู่หน้าหน่วยภาษาที่บ่งชี้ถึงเวลา ซึ่งอาจเป็นนามวลี กริยาวลี หรืออนุพากย์ ดังที่จะกล่าวถึงต่อไปตามลำดับ คำว่า *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้เวลาเริ่มต้น’ นั้นอาจปรากฏอยู่หลังนามวลีหรือกริยาวลีในโครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล}) VP แต่ XP (VP_{ทิศทาง}) (VP_{ปริมาณ}) (P_{จุดหมาย} NP)]¹⁸ เพื่อบ่งชี้ว่า เหตุการณ์ที่แสดงด้วยกริยาวลีนั้นดำเนินต่อเนื่องมาตั้งแต่เวลาใดเวลาหนึ่ง ดำเนินต่อไปในทิศทางใด จนกระทั่งถึงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยบุพบทวลีแสดงเวลาลิ้นสุดนั้น ประกอบด้วยคำบุพบทแสดงจุดหมาย ได้แก่คำว่า *เท่า* และ *ถึง*

หน่วยภาษาที่ปรากฏหลังคำว่า *แต่* นั้น อาจเป็นนามวลีที่บ่งชี้ถึงเวลา เช่น *สถาปนาพระมหาธาตุนี้* ดังในตัวอย่างที่ (21) หรืออาจเป็นกริยาวลี เช่น *ยังหนุ่มได้สามสิบเอ็ดเข้า* ในตัวอย่างที่ (22) การปรากฏร่วมของคำว่า *แต่* กับนามวลีบ่งชี้เวลาก่อให้เกิดเป็นโครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล}) VP แต่ NP_{เวลา} (VP_{ทิศทาง}) (VP_{ปริมาณ}) (P_{จุดหมาย} NP_{เวลา})] ขณะที่การปรากฏร่วมของคำว่า *แต่* กับกริยาวลีก่อให้เกิดเป็นโครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล}) VP แต่ VP (VP_{ทิศทาง}) (VP_{ปริมาณ}) (P_{จุดหมาย} NP_{เวลา})]

- (21) นับแต่ปีสถาปนาพระมหาธาตุนี้ไปเมื่อนี้ได้เก้าสิบเก้าปีถึงในปีกุน อันว่าพระปฏิภาไตรนี้จักหายแล หากคนจักรู้แท้แลมิได้เลย

จารึกนครชุม, พ.ศ. 1900, ด้านที่ 1, บรรทัดที่ 34-36

(Charuek Nakhon Chum, 2022)

¹⁸ XP ในที่นี้ ใช้เพื่อบ่งชี้ว่า ในตำแหน่งนี้ หน่วยภาษาที่ปรากฏอาจเป็นกริยาวลี (VP) หรือนามวลี (NP) หรืออนุพากย์ (CL)

(22) กระทำบุญเท่านั้นแต่ยังหนุ่มได้สามสิบเอ็ดเข้าเท่าถึงเจ็ดสิบเอ็ดปี¹⁹

จารึกบ้านางเมาะ, พ.ศ. 1898, ด้านที่ 2, บรรทัดที่ 14-17

(Charuek Pa Nang Mo, 2023)

กริยาวลีที่ปรากฏหลังคำว่า แต่ นั้น ไม่ได้บ่งชี้ถึงเวลาโดยตรง แต่แสดงถึงเหตุการณ์บางอย่าง โดยเหตุการณ์นั้นได้ถูกอ้างถึงเพื่อเป็นเหตุการณ์อ้างอิง กล่าวคือ เหตุการณ์ต่อเนื่องที่แสดงด้วยกริยาหลักนั้น เริ่มต้นขึ้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น เช่น ในตัวอย่างที่ (22) นั้น การกระทำบุญได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อผู้กระทำอายุได้ 31 ปี

ทั้งนี้ จากตัวอย่างที่ (21) และ (22) ข้างต้น จะเห็นได้ว่า กริยาวลีที่แสดงเวลาสิ้นสุดที่อาจปรากฏร่วมด้วยในประโยคนั้น ได้แก่ กริยาวลีที่ประกอบด้วยคำว่า ไป ตามด้วยนามวลีที่ช่วยบ่งชี้ทิศทางที่กำลังมุ่งไปสู่ คือ เมื่อหน้า นอกจากนี้แล้ว กริยาวลีแสดงทิศทางยังอาจเป็นคำว่า มา และ เมื่อ²⁰ ส่วนกริยาวลีที่แสดงปริมาณที่อาจปรากฏร่วมด้วยในประโยคนั้น ประกอบด้วยคำกริยา เช่นคำว่า ได้ ตามด้วยจำนวนเวลา นอกจากนี้แล้ว ยังอาจเป็นคำกริยาอื่น เช่น ถ้วน เป็นต้น

อนึ่ง แต่ และหน่วยภาษาที่บ่งชี้ถึงเวลา ยังอาจปรากฏอยู่หน้านามกริยาวลีและกริยาวลีในโครงสร้างภาพร่าง [แต่ XP (VP_{ทิศทาง}) (VP_{ปริมาณ}) (P_{จุดหมาย} NP_{เวลา}) (NP_{บุคคล}) VP] โครงสร้างแบบนี้เป็นโครงสร้างแบบเน้นแก่นความ (topicalized) โดย [แต่ XP (VP_{ทิศทาง}) (VP_{ปริมาณ}) (P_{จุดหมาย} NP)] ซึ่งเป็นส่วนที่ระบุเวลาเริ่มต้นและเวลาสิ้นสุดนั้น ถูกยกขึ้นมาเป็นแก่นความ (topic) ต้นประโยค หน่วยภาษาที่ปรากฏร่วมกับคำว่า แต่ นั้นอาจเป็นนามวลีบ่งชี้เวลา เช่น นั้น ในตัวอย่างที่ (23) หรืออาจเป็นกริยาวลีแสดงเหตุการณ์ ซึ่งถูกใช้เป็นเหตุการณ์อ้างอิง เช่น กระทำดังอัน ในตัวอย่างที่ (24) นอกจากนี้ หน่วยภาษายังอาจเป็นอนุพากย์ เช่น เมื่อผิวเมียสิ่งสู้อยู่ด้วยกันมา ในตัวอย่างที่ (25) ด้านล่าง

สำหรับโครงสร้างภาพร่างแบบที่สองนี้ กรณีที่คำว่า แต่ ปรากฏกับนามวลี กริยาวลี และอนุพากย์ ก่อให้เกิดเป็นโครงสร้าง [แต่ NP_{เวลา} (VP_{ทิศทาง}) (VP_{ปริมาณ}) (P_{จุดหมาย} NP_{เวลา}) (NP_{บุคคล}) VP] [แต่ VP (VP_{ทิศทาง}) (P_{จุดหมาย} NP_{เวลา}) (VP_{ปริมาณ}) (NP_{บุคคล}) VP] และ [แต่ CL (VP_{ทิศทาง}) (P_{จุดหมาย} NP_{เวลา}) (NP_{บุคคล}) VP] ตามลำดับ

(23) แต่นั้นเมื่อหน้าได้พันปีโสด อันว่าฝูงซีกทรงผ้าจีวรหามีได้เลย ...²¹

จารึกนครชุม, พ.ศ. 1900, ด้านที่ 1, บรรทัดที่ 43-45

(Charuek Nakhon Chum, 2022)

(24) แต่กระทำได้อันถ้วน ๒ ปีแล้วลูกจึงจะตาย²²

จารึกวัดหินตั้ง, พ.ศ. 1901-2000, บรรทัดที่ 14-15

(Charuek Wat Hin Tang, 2022)

¹⁹ เข้า, ข้าว = 'ปี' เป็นหน่วยนับเวลาหรืออายุ (Royal Society of Thailand, 2020, p. 49); เท่าถึง = 'ตราไปถึง' (Charuek Pa Nang Mo, 2023)

²⁰ เมื่อ = 'ไป' (Royal Society of Thailand, 2020, p. 259)

²¹ โสด ดูเชิงอรธ 11

²² ดังอัน = 'ดังนั้น' (Charuek Wat Hin Tang, 2022)

(25) แต่เมื่อผิวเมียสิ่งสู้อยู่ด้วยกันมา กลอยมหาธรรมราชาผู้ปู่กระทำหอกพระมหาธาตุเจ้า ...²³

จารึกวัดหินตั้ง, พ.ศ. 1901-2000, บรรทัดที่ 5-7

(Charuek Wat Hin Tang, 2022)

ตารางที่ 3 โครงสร้างภาพร่างของคำว่า *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้เวลาเริ่มต้น’

โครงสร้างภาพร่าง	ตัวอย่าง
[(NP _{บุคคล}) VP แต่ NP _{เวลา} (VP _{ทิศทาง}) (VP _{ปริมาณ}) (P _{จุดหมาย} NP _{เวลา})]	นับแต่ปีสถาปนาพระมหาธาตุนี้ไปเมื่อน้ำได้แก้อิบเก้าปี ถึงในปีกุน อันว่าพระปิฎกไตรนี้จักหายแล หากคนจักรู้แท้ แลมิได้เลย
[(NP _{บุคคล}) VP แต่ VP (VP _{ทิศทาง}) (VP _{ปริมาณ}) (P _{จุดหมาย} NP _{เวลา})]	กระทำบุญแทนนี้แลแต่ยังหนุ่มได้สามสิบเอ็ดเข้า เท่าถึง เจ็ดสิบเอ็ดปี
[แต่ NP _{เวลา} (VP _{ทิศทาง}) (VP _{ปริมาณ}) (P _{จุดหมาย} NP _{เวลา}) (NP _{บุคคล}) VP]	แต่นั้นเมื่อน้ำได้พันปีใสอันว่าฝูงซึ่งจักทรงผ้าจิวรหามีได้ เลย
[แต่ VP (VP _{ทิศทาง}) (VP _{ปริมาณ}) (P _{จุดหมาย} NP _{เวลา}) (NP _{บุคคล}) VP]	แต่กระทำได้อัน ถ้วน ๒ ปีแล้วลูกจึงจะตาย
[แต่ CL (VP _{ทิศทาง}) (VP _{ปริมาณ}) (P _{จุดหมาย} NP _{เวลา}) (NP _{บุคคล}) VP]	แต่เมื่อผิวเมียสิ่งสู้อยู่ด้วยกันมา กลอยมหาธรรมราชาผู้ กระทำหอกพระมหาธาตุเจ้า

เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นได้ว่าความหมาย ‘บ่งชี้เวลาเริ่มต้น’ เป็นความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ อย่างชัดเจน อีกทั้งยังปรากฏร่วมกับคำที่มีลักษณะทางความหมายที่เฉพาะ ได้แก่ คำกริยาที่แสดงเหตุการณ์ต่อเนื่อง และ หน่วยทางภาษาที่สื่อถึงเวลา นอกจากคำว่า *แต่* ที่บ่งชี้เวลาเริ่มต้นนั้น ยังมีบริบททางวากยสัมพันธ์ที่กว้าง โดยอาจตามด้วย นามวลี กริยาวลี หรือว่าอนุพยางค์ก็ได้ ซึ่งต่างจากกรณีของความหมาย ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’ เป็นต้น ดังนั้น จึงถือได้ว่า ความหมาย ‘บ่งชี้เวลาเริ่มต้น’ เป็นไปตามเกณฑ์การจำแนกความหมายทั้งสามเกณฑ์ และถือเป็นความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ

4.2.2 B2 ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’

คำว่า *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’ นั้น ทำหน้าที่บ่งชี้เวลาที่เหตุการณ์หนึ่ง ๆ ขึ้นในอดีต คำว่า *แต่* ในกรณีนี้จะมีหน่วยภาษาที่บ่งชี้ถึงเวลาปรากฏตามมาด้านหลัง โดยจะปรากฏในโครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล}) VP แต่ NP_{เวลา}] หรืออาจปรากฏในโครงสร้างภาพร่าง [แต่ XP (NP_{บุคคล}) VP] ซึ่งเป็นโครงสร้างเน้นแก่นความ โดยหน่วยภาษาที่บ่งชี้เวลาอาจเป็นนามวลี หรือกริยาวลี กล่าวคือ [แต่ XP] ซึ่งเป็นส่วนที่บ่งชี้เวลาในอดีตนั้น ถูกยกขึ้นมาไว้เป็นแก่นความ ณ ต้นประโยค ก่อนหน้าประธานและกริยาหลักของประโยค

ในโครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล}) VP แต่ NP_{เวลา}] นามวลีบ่งชี้เวลาที่ปรากฏหลังคำว่า *แต่* อาจเป็นนามวลีที่แสดงถึงเวลาโดยตรง เช่น *ก่อนนั้น* ในตัวอย่างที่ (26) และ *กลางคืนนั้น* ในตัวอย่างที่ (27) หรืออาจเป็นนามวลีซึ่งมีอนุพยางค์ลดฐานะ (reduced clause) ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายของค่านามหลัก เช่น *เมื่อส่วนหลัก[เจ้าศรีศรัทธาราชจุฬามณียิ่งน้อย]* ส่วนขยาย ใน

²³ เผื่อ = ‘เราสองคน’; กลอย = ต่อมา, ต่อจากนั้น, ถัดจากนั้น; มหาพ = ‘ปะรำ, โรงพิธี’ (Royal Society of Thailand, 2020, pp. 28, 205, 335)

ตัวอย่างที่ (28) อนุพากย์ลดฐานะที่เป็นส่วนขยายของคำนามหลักเช่นนี้จะสื่อถึงเหตุการณ์บางอย่างซึ่งถูกใช้เป็นจุดอ้างอิงเชิงเวลา สำหรับในกรณีนี้ เหตุการณ์ที่ว่า *เจ้าศรีศรัทธาราชจุฬามณียังน้อย* นั้น ถูกใช้เป็นจุดอ้างอิงเชิงเวลาของเหตุการณ์ *แม่ให้กินนมได้สองปีปลาย* หรือหากจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เหตุการณ์ *แม่ให้กินนมได้สองปีปลาย* เกิดขึ้น ณ เวลาที่เกิดเหตุการณ์ *เจ้าศรีศรัทธาราชจุฬามณียังน้อย* นั่นเอง

(26) จึงพระยาแสนก็ใช้พันอู่แลพันบุญไกรมาถึงพระยาเซียงให้ว่าดำเนินคดีอันใดเจรจาด้วยกันแต่ก่อนนั้น

พระราชพงศาวดารฯ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, พ.ศ. 1987-1991
(Winai, 2012, p. 139)

(27) แต่กลางคืนนั้น ก็เรียกขุนมณเฑียรบาล ก็ไขประตูพระราชวัง เอาขุนทั้งสองก็เข้าไปกราบทูลแต่พระกรุณาสมเด็จพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า...

พระราชพงศาวดารฯ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, พ.ศ. 1987-1991
(Winai, 2012, p. 123)

(28) แต่เมื่อเจ้าศรีศรัทธาราชจุฬามณียังน้อย แม่ให้กินนมได้สองปีปลาย ...²⁴

จารึกวัดศรีชุม, พ.ศ. 1884-1910, ด้านที่ 1, บรรทัดที่ 76
(Charuek Wat Si Chum, 2022)

นามวลีที่บ่งชี้เวลาจะปรากฏในโครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล}) VP แต่ NP_{เวลา}] ดังเช่นตัวอย่างที่ (26) หรืออาจปรากฏในโครงสร้างภาพร่าง [แต่ NP_{เวลา} (NP_{บุคคล}) VP] ดังเช่นตัวอย่างที่ (27) และ (28)

นอกจากนามวลีแล้ว หน่วยภาษาที่บ่งชี้เวลาซึ่งปรากฏหลังคำว่า *แต่* อาจเป็นกริยวลี กริยวลีในที่นี้ไม่ได้แสดงถึงเวลาโดยตรง หากแต่แสดงถึงเหตุการณ์บางอย่างซึ่งเป็นจุดอ้างอิงเชิงเวลา เช่นเดียวกับกรณีของอนุพากย์ลดฐานะซึ่งได้อภิปรายไปข้างต้น ตัวอย่างเช่น ประโยคในตัวอย่างที่ (29) สื่อความหมายว่า การก่อพระเจดีย์เกิดขึ้นเมื่อเกิดเหตุการณ์อีกเหตุการณ์หนึ่งขึ้น ได้แก่ การมาอยู่ใต้ครบเจ็ดปี อย่างไรก็ตาม กริยวลีแสดงเหตุการณ์ซึ่งเป็นจุดอ้างอิงเชิงเวลา จะปรากฏร่วมหลังคำว่า *แต่* ในโครงสร้างแบบเน้นแก่นความเท่านั้น กล่าวคือ กริยวลีจะปรากฏในโครงสร้างภาพร่าง [แต่ VP (NP_{บุคคล}) VP]

(29) แต่มาได้เจ็ดปีจึงก่อพระเจดีย์

จารึกเจดีย์พิหาร, พ.ศ. 1850-1900, ด้านที่ 1, บรรทัดที่ 3-4
(Fine Arts Department, 2005a)

นอกจากจะปรากฏในโครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล}) VP แต่ XP] และโครงสร้างภาพร่าง [แต่ XP (NP_{บุคคล}) VP] แล้ว คำว่า *แต่* ที่บ่งชี้เวลาในอดีตยังสามารถปรากฏหลังนามวลี ในโครงสร้างภาพร่าง [NP แต่ XP] โดยที่ [แต่ XP] นั้น ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายที่บ่งชี้เวลาของนามวลีด้านหน้า ดังตัวอย่าง (30) และ (31) ต่อไปนี้

²⁴ น้อย = เต็ก, อายุ น้อย

(30) ... จึงไปสืบค้นหาเอาพระพุทธรูปหินเก่าแก่แต่บูราด้วยไกลชั่วสองสามคืน เอามาประดิษฐานไว้ใน
มหาวิหาร²⁵

จารึกวัดศรีชุม, พ.ศ. 1884-1910, ด้านที่ 2, บรรทัดที่ 29-31
(Charuek Wat Si Chum, 2022)

(31) ศักราชแต่พระเจ้าเนียรพานได้พันเก้าร้อยยี่สิบเจ็ดปี ...²⁶

จารึกวัดช้างล้อม, พ.ศ. 1927, ด้านที่ 1, บรรทัดที่ 3-4
(Charuek Wat Chang Lom, 2022)

ในโครงสร้างภาพร่าง [NP แต่ XP] นั้น หน่วยภาษาที่บ่งชี้เวลาอาจเป็นนามวลีที่บ่งชี้เวลา ซึ่งก่อให้เกิดเป็นโครงสร้าง
ภาพร่าง [NP แต่ NP_{เวลา}] ดังเช่นตัวอย่างที่ (30) หรืออาจเป็นอนุภาคแสดงเหตุการณ์ที่เป็นจุดอ้างอิงเชิงเวลา ซึ่งก่อให้เกิด
เป็นโครงสร้างภาพร่าง [NP แต่ CL] ดังเช่นตัวอย่างที่ (31)

เมื่อพิจารณาในเรื่องของความหมายแล้ว แม้ว่าความหมาย ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’ จะเป็นความหมายเกี่ยวกับการบ่งชี้เวลา
เช่นเดียวกับกับความหมาย ‘บ่งชี้เวลาเริ่มต้น’ แต่ความหมาย ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’ ก็มีความแตกต่างออกไป กล่าวคือ
ความหมาย ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’ ทำหน้าที่บ่งชี้ถึงจุดเวลาที่เกิดเหตุการณ์ที่ไม่กินเวลา ไม่ใช่จุดเวลาที่เป็นจุดเริ่มต้นของ
เหตุการณ์ที่กินเวลาต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้ คำกริยาที่ปรากฏกับคำว่า *แต่* ในกรณีนี้จึงเป็นคำกริยาที่แสดงถึงเหตุการณ์ที่ไม่กิน
เวลา ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ความหมาย ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’ ถือได้ว่ามีความแตกต่างจากความหมายอื่น ๆ ของคำ
ว่า *แต่* อย่างเด่นชัด อีกทั้งยังมีการปรากฏร่วมกับหน่วยภาษาที่เฉพาะเจาะจง ได้แก่ คำกริยาที่แสดงถึงเหตุการณ์ที่ไม่กินเวลา
และหน่วยภาษาที่สื่อถึงเวลา ดังนั้น ความหมายนี้จึงเป็นไปตามเกณฑ์ความหมายและเกณฑ์อธิบายมโนทัศน์

ตารางที่ 4 โครงสร้างภาพร่างของคำว่า *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’

โครงสร้างภาพร่าง	ตัวอย่าง
[(NP _{บุคคล}) VP แต่ NP _{เวลา}]	...เจรจาด้วยกันแต่ก่อนนั้น
[แต่ NP _{เวลา} (NP _{บุคคล}) VP]	แต่กลางคืนนั้น ก็เรียกขุนมณเฑียรบาล ก็ไปประดูพระราชวัง
[แต่ VP (NP _{บุคคล}) VP]	แต่มาได้เจ็ดปีจึงก่อพระเจดีย์
[NP แต่ NP _{เวลา}]	พระพุทธรูปหินเก่าแก่แต่บูรา
[NP แต่ CL]	ศักราชแต่พระเจ้าเนียรพานได้พันเก้าร้อยยี่สิบเจ็ดปี

²⁵ บูรา = ‘ เดิม, เก่า, โบราณ’; ชั่ว = ‘ระยะเวลา’ (Royal Society of Thailand, 2020, p. 176, p. 91)

²⁶ เนียรพาน = ‘นิพพาน’ (Charuek Wat Chang Lom, 2022)

4.3 C เน้นส่วนสำคัญ

คำว่า *แต่* สามารถทำหน้าที่เป็นคำบ่งชี้ความสัมพันธ์ในเชิงวัจนปฏิบัติได้ โดยสามารถทำหน้าที่เป็นคำบ่งชี้ความเฉพาะ²⁷ (exclusive particle) และคำบ่งชี้แก่นความ (topic marker)

4.3.1 C1 ‘บ่งชี้ความเฉพาะ’

คำว่า *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้ความเฉพาะ’ นั้น ทำหน้าที่บ่งชี้ถึงขอบเขตความเฉพาะ โดยปรากฏอยู่หน้านามวลี ซึ่งแสดงถึงอาร์กิวเมนต์ของประโยค ในโครงสร้างภาพร่าง [NP_{บุคคล} VP *แต่* NP] คำว่า *แต่* สื่อความหมายว่า มีเฉพาะอาร์กิวเมนต์ (NP) ที่กำลังกล่าวถึงนี้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่แสดงด้วยภาคแสดงของประโยค (VP) ส่วนสิ่งอื่น ๆ นอกเหนือจากอาร์กิวเมนต์นี้นั้น ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นี้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ คำว่า *แต่* สื่อนัยยะว่าเหตุการณ์นี้มีขอบเขตจำกัดอยู่ที่อาร์กิวเมนต์นี้ ตัวอย่างเช่น

(32) ชมรมเรานอกจากร้อยปีแล้วบัดนี้ถอยปีหนึ่งไปแล้วยัง*แต่*เก้าสิบเก้าปีตาย²⁸

จารึกนครชุม, พ.ศ. 1900, ด้านที่ 1, บรรทัดที่ 17-18

(Charuek Nakhon Chum, 2022)

(33) ประมาณเจ็ดแปดวัน เจ้าอยาดก็ยก*แต่*คนเร็วรุดมาปล้นเอาเมืองนั้นได้

พระราชพงศาวดารฯ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, พ.ศ. 1987-1991

(Winai, 2012, p. 129)

ในตัวอย่างที่ (32) คำว่า *แต่* สื่อความหมายว่า ปีที่เหลืออยู่นั้น มีอยู่เฉพาะ *เก้าสิบเก้าปี* ไม่ได้มีมากกว่านั้น ในตัวอย่างที่ (33) คำว่า *แต่* สื่อความหมายว่า คนที่เจ้าอยาดยกมา มีเฉพาะ *คนเร็ว* ไม่ได้มีคนประเภทอื่น ๆ ทั้งนี้ อาร์กิวเมนต์เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกรรมของกริยาวลีด้านหน้าคำว่า *แต่*

นอกจากจะปรากฏเป็นกรรมอยู่หลังกริยาวลีแล้ว [แต่ NP] ยังสามารถปรากฏเป็นประธานอยู่หน้ากริยาวลี ในโครงสร้างภาพร่าง [แต่ NP_{บุคคล} VP] ตัวอย่างเช่น ในตัวอย่างที่ (34) คำว่า *แต่* สื่อความหมายว่า ในเหตุการณ์นี้มีเฉพาะประธานของประโยค คือ *พระยาแสน* คนเดียวที่ไม่ได้ไปด้วย

(34) ขณะนั้น*แต่*พระยาแสนไซ้รั้งไปได้ด้วย

พระราชพงศาวดารฯ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, พ.ศ. 1987-1991

²⁷ คำว่า *ความเฉพาะ* ที่ใช้ในที่นี่ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า *exclusivity* นักไวยากรณ์ไทย เช่น นววรรณ พันธุเมธา (Nawawan, 2016) ใช้คำว่า *ความจำกัด*

²⁸ คลา = ‘ไป, เคลื่อน, เดินทางไป’; แล้ว, แล = ‘แท้, จริง, ที่เดียว’; ตาย = ‘นั้นแหละ, เท่านั้น’ (Royal Society of Thailand, 2020, pp. 57, 112)

(Winai, 2012, p. 115)

ตารางที่ 5 โครงสร้างภาพร่างของคำว่า *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้ความเฉพาะ’

โครงสร้างภาพร่าง	ตัวอย่าง
[NP _{บุคคล} VP <i>แต่</i> NP]	เจ้าอย่าด็กก็ยก <i>แต่</i> คนเร็วรุดมาปล้นเอาเมืองนั้นได้
[<i>แต่</i> NP _{บุคคล} VP]	ขณะนั้น <i>แต่</i> พระยาแสนไชร์มิได้ไปด้วย

เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นได้ว่า ความหมาย ‘บ่งชี้ความเฉพาะ’ นั้น เป็นความหมายเชิงวจนปฏิบัติ ซึ่งแตกต่างจากความหมายอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งยังปรากฏในโครงสร้างภาพร่างทางวากยสัมพันธ์ที่เฉพาะตัว คือ ปรากฏอยู่หน้านามวลีที่เป็นอาร์กิวเมนต์ของประโยค และปรากฏอยู่หน้ากริยาวลี ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า ความหมายนี้เป็นไปตามเกณฑ์ความหมายและเกณฑ์ไวยากรณ์

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาคำที่ปรากฏร่วมกับ *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้ความเฉพาะ’ จะเห็นได้ว่า คำที่ปรากฏร่วมไม่ได้มีลักษณะทางความหมายที่เฉพาะเจาะจง อาจเป็นคำที่เกี่ยวข้องกับความหมายใด ๆ ก็ได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสรุปว่า ความหมายนี้ไม่เป็นไปตามเกณฑ์การอธิบายมโนทัศน์

โดยสรุปแล้ว ความหมาย ‘บ่งชี้ความเฉพาะ’ เป็นไปตามเกณฑ์การจำแนกความหมายสองเกณฑ์ โดยมีเกณฑ์ความหมายรวมอยู่ด้วย จึงถือเป็นความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ

4.3.2 C2 ‘บ่งชี้แก่นความ’

คำว่า *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้แก่นความ’ นั้น ทำหน้าที่เป็นคำบ่งชี้นามวลีที่เป็นแก่นความของประโยค โดยปรากฏอยู่หน้านามวลีหรือกริยาวลี ในโครงสร้างภาพร่าง [*แต่* NP VP] ซึ่งเป็นโครงสร้างแบบ แก่นความ-เนื้อความ (topic-comment) กริยาวลีที่ตามหลังคือส่วนของเนื้อความซึ่งเกี่ยวข้องกับนามวลีแก่นความที่บ่งชี้ด้วย *แต่*

(35) ... เถิงเมื่อวันดั่งนั้น *แต่*พระธาตุทั้งหลายอันมีในแผ่นดินนี้ก็ดี ในเทพโลกก็ดี ในนาคนโลกก็ดี เหาะไปกลางหาว และไปประชุมกันในลังกาทวีป ...²⁹

จารึกนครชุม, พ.ศ. 1900, ด้านที่ 1, บรรทัดที่ 48-50

(Charuek Nakhon Chum, 2022)

ในตัวอย่างที่ (35) คำว่า *แต่* ทำหน้าที่บ่งชี้นามวลีที่เป็นแก่นความของประโยค คือ *พระธาตุทั้งหลายอันมีในแผ่นดินนี้ ...* ในขณะที่กริยาวลี *เหาะไปกลางหาว และไปประชุมกันในลังกาทวีป ...* นั้น คือส่วนที่เป็นเนื้อความ

นอกจากนี้ คำว่า *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้แก่นความ’ ยังทำหน้าที่เป็นคำบ่งชี้กริยาวลีที่เป็นแก่นความของประโยคได้ด้วย โดยปรากฏในโครงสร้างภาพร่าง [*แต่* VP VP] ซึ่งเป็นโครงสร้างแบบ แก่นความ-เนื้อความ

²⁹ หาว อุเชิงอรธ 6

(36) แต่อวยทาน เบี้ยได้ล้านสี่แสนสี่หมื่น³⁰

จารึกวัดป่ามะม่วง (ภาษาไทย) หลักที่ 1, พ.ศ. 1904, ด้านที่ 3, บรรทัดที่ 20-22

(Charuek Wat Pa Mamuang (Phasa Thai) Lak Thi 1, 2022)

ในตัวอย่างที่ (36) คำว่า แต่ ทำหน้าที่บ่งชี้กริยาวลีที่เป็นแก่นความของประโยค คือ อวยทาน ในขณะที่กริยาวลี เบี้ยได้ล้านสี่แสนสี่หมื่น คือส่วนที่เป็นเนื้อความ

คำว่า แต่ ที่ทำหน้าที่บ่งชี้แก่นความ ยังปรากฏใช้งานเป็นคำบ่งชี้การเปลี่ยนหัวเรื่อง ในโครงสร้างแก่นความ-เนื้อความที่เรียงต่อกัน ตัวอย่างเช่น

(37) เครื่องกระยาบูชามหาสังฆราช จักนับแลมิถ้วน แต่อันฝูงลูกบ้าน ลูก ... มาช้อย จักนับแลมิได้ แต่

อันเครื่องกระทำบูชามหาสังฆราช จักนับก็แลมิถ้วน³¹

จารึกวัดป่ามะม่วง (ภาษาไทย) หลักที่ 1, พ.ศ. 1904, ด้านที่ 3, บรรทัดที่ 18-20

(Charuek Wat Pa Mamuang (Phasa Thai) Lak Thi 1, 2022)

(38) ... แล้วหมื่นสมรรไชย เอาเรือเข้ามายังขุนนครไชย ๆ ก็ให้คนแจว ก็ชี้ข้างตัวหนึ่ง แล้วให้ท้าวพระ

ยาเสนา แต่บรรดานายทัพนายกองทั้งปวงก็ลาดถอยทัพ ...³²

พระราชพงศาวดารฯ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, พ.ศ. 1987-1991

(Winai, 2012, p. 116)

ในตัวอย่างที่ (37) คำว่า แต่ บ่งชี้การเปลี่ยนหัวเรื่องจาก เครื่องกระยาบูชามหาสังฆราช เป็น อันฝูงลูกบ้าน ลูก ... มาช้อย และ อันเครื่องกระทำบูชามหาสังฆราช ในตัวอย่างที่ (38) คำว่า แต่ บ่งชี้การเปลี่ยนหัวเรื่องจาก หมื่นสมรรไชย เป็น บรรดานายทัพนายกองทั้งปวง

ตารางที่ 6 โครงสร้างภาพร่างของคำว่า แต่ ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้แก่นความ’

โครงสร้างภาพร่าง	ตัวอย่าง
[แต่ NP VP]	แต่อันเครื่องกระทำบูชามหาสังฆราช จักนับก็แลมิถ้วน
[แต่ VP VP]	แต่อวยทาน เบี้ยได้ล้านสี่แสนสี่หมื่น

เมื่อพิจารณาแล้ว ความหมาย ‘บ่งชี้แก่นความ’ เป็นความหมายเชิงวัจนปฏิบัติในระดับปริจเฉท ซึ่งถือว่าแตกต่างจากความหมายอื่น ๆ อย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่าความหมายนี้เป็นไปตามเกณฑ์ความหมาย เมื่อพิจารณาด้านโครงสร้าง ความหมายนี้ปรากฏใช้งานในโครงสร้างภาพร่าง [แต่ NP VP] ซึ่งเป็นโครงสร้างภาพร่างที่เข้าช้อยกับกรณีของความหมาย ‘บ่งชี้ความเฉพาะ’ แต่ก็ยังปรากฏใช้งานในโครงสร้าง [แต่ VP VP] ด้วย ดังนั้น ความหมายนี้จึงเป็นไปตามเกณฑ์ไวยากรณ์

³⁰ อวย = ‘ให้’ (Royal Institute of Thailand, 2011)

³¹ ช้อย = ช่วย (Charuek Wat Pa Mamuang (Phasa Thai) Lak Thi 1, 2022)

³² ลาดถอย = ถอย

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาคำที่ปรากฏร่วมกับ *แต่* ที่แสดงความหมาย ‘บ่งชี้แก่นความ’ จะเห็นได้ว่า คำที่ปรากฏร่วมไม่ได้มีลักษณะทางความหมายที่เฉพาะเจาะจง อาจเป็นคำที่เกี่ยวข้องกับความหมายใด ๆ ก็ได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสรุปว่าความหมายนี้ไม่เป็นไปตามเกณฑ์การอธิบายมโนทัศน์

โดยสรุปแล้ว ความหมาย ‘บ่งชี้แก่นความ’ เป็นไปตามเกณฑ์การจำแนกความหมายสองเกณฑ์ โดยมีเกณฑ์ความหมายรวมอยู่ด้วย จึงถือเป็นความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ

4.4 D บ่งชี้จุดหมาย

คำว่า *แต่* สามารถบ่งชี้จุดหมายได้ 3 ประเภท ซึ่งไม่ใช่จุดหมายของการเคลื่อนไหวในโลกกายภาพ ได้แก่ ผู้รับสาร ผู้รับผลประโยชน์ และจุดหมายนามธรรม

4.4.1 D1 ‘บ่งชี้ผู้รับสาร’

คำว่า *แต่* สามารถบ่งชี้บุคคลผู้ที่เป็นผู้รับสารในเหตุการณ์การสื่อสาร โดยปรากฏหน้านามวลีแสดงผู้รับสารในโครงสร้าง [(NP_{บุคคล}) VP *แต่* NP_{บุคคล}] คำว่า *แต่* ในกรณีนี้จะปรากฏกับคำกริยาแสดงการสื่อสาร อาทิ *กราบทูล ถวายบังคม* ตัวอย่างเช่น ในตัวอย่างที่ (39) คำว่า *แต่* บ่งชี้ว่า *ผู้เป็นเจ้า* เป็นผู้รับสารในเหตุการณ์การถวายบังคมของ *พระยาอิมหริหเรมาง* ในตัวอย่างที่ (40) คำว่า *แต่* บ่งชี้ว่า *สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า* เป็นผู้รับสารในเหตุการณ์การกราบทูล อนึ่ง หลังผู้รับสารอาจมีอนุพากย์ที่แสดงถึงสารที่สื่อออกไป โดยอนุพากย์จะปรากฏหลังตัวนำส่วนเติมเต็ม (complementizer) *ว่า* ในโครงสร้าง [(NP_{บุคคล}) VP *แต่* NP_{บุคคล} *ว่า* CL] ดังเช่นในตัวอย่างที่ (40)

- (39) พระยาอิมหริหเรมางก็เข้าตั้งอยู่ยังทวยานั้น แลช่องสุ่มเอาชาวเมืองทั้งปวงได้มากแล้วก็เอา
เครื่องบรรดามาถวายบังคมแต่ผู้เป็นเจ้า³³

พระราชพงศาวดารฯ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, พ.ศ. 1987-1991

(Winai, 2012, p. 114)

- (40) ... อยู่ประมาณสองสามวันเจ้าแก้วฟ้าก็ให้กราบทูลแต่สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าว่า
ตัวข้าพระพุทธเจ้านี้อยู่ไปวันหน้า เขาจะว่าบุตรราชโอรสและอายุทุกเมื่อ...³⁴

พระราชพงศาวดารฯ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, พ.ศ. 1987-1991

(Winai, 2012, p. 123)

เมื่อพิจารณาแล้ว ความหมาย ‘บ่งชี้ผู้รับสาร’ ถือว่ามีความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่นอย่างเด่นชัด นอกจากนี้ความหมายนี้ยังปรากฏร่วมกับคำกริยาที่เฉพาะ ได้แก่ คำกริยาแสดงการสื่อสาร อีกทั้งความหมายนี้ยังปรากฏในโครงสร้างภาพร่างที่แตกต่างจากกรณีอื่น ได้แก่ โครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล}) VP *แต่* NP_{บุคคล} *ว่า* CL] ซึ่งมีตัวนำส่วนเติมเต็มและอนุพากย์ปรากฏตามหลัง ดังนั้น ความหมายนี้จึงเป็นไปตามเกณฑ์ความหมาย เกณฑ์อธิบายมโนทัศน์ และเกณฑ์ไวยากรณ์ และถือเป็นความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น

³³ เครื่องบรรดา = ‘เครื่องบรรณาการ’ (Winai, 2012, p. 114)

³⁴ โอรส, โอรส = ‘กบฏหรือคนทรยศ’ (Winai, 2012, p. 123)

4.4.2 D2 ‘บ่งชี้ผู้รับผลประโยชน์’

คำว่า *แต่* สามารถบ่งชี้ผู้รับผลประโยชน์ (beneficiary) ได้ ผู้รับผลประโยชน์คือบุคคลผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการกระทำบางอย่างที่กระทำโดยผู้กระทำ ผู้วิจัยพบการใช้งานคำว่า *แต่* ในความหมาย ‘บ่งชี้ผู้รับผลประโยชน์’ ในบริบทของการสร้างหรือคงบางสิ่งให้แก่ผู้รับผลประโยชน์ ตัวอย่างเช่น

(41) พระยารามราชไว้เมืองสุโขทัยแต่พระยารามราชาแลไตรศวร

พระราชพงศาวดารฯ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, พ.ศ. 1987-1991

(Winai, 2012, p. 136)

(42) พระ ๒ องค์ไซ้ ๘ เจ้าเมืองประดิษฐานแต่เจ้าขุนหลวงพระศรีแก้วและแม่นางจก ...

จารึกวัดสองคอบ 1, พ.ศ. 1951, ด้านที่ 1, บรรทัดที่ 8-9

(Charuek Wat Song Khop 1, 2022)

ในตัวอย่างที่ (41) คำว่า *แต่* บ่งชี้ว่า *พระยารามราชาแลไตรศวร* เป็นผู้รับผลประโยชน์ของการ *ไว้เมืองสุโขทัย* โดย *พระยารามราช* ผลประโยชน์ที่ *พระยารามราชาแลไตรศวร* ได้รับก็คือ การครอบครอง เมืองสุโขทัยต่อจากพระยารามราช ในตัวอย่างที่ (42) คำว่า *แต่* บ่งชี้ว่า *ขุนหลวงพระศรีแก้วและแม่นางจก* ผู้เป็นพ่อตาแม่ยาย เป็นผู้รับผลประโยชน์ของการ *ประดิษฐาน พระ ๒ องค์* โดย *๘ เจ้าเมือง* ผลประโยชน์ที่ได้รับก็คือ บุญกุศลที่เกิดจากการประดิษฐานพระ

คำว่า *แต่* ที่บ่งชี้ผู้รับผลประโยชน์ ปรากฏในสองโครงสร้างภาพร่าง ได้แก่ [(NP_{บุคคล}) VP_{ก่อประโยชน์} NP_{สิ่งของ} แต่ NP_{บุคคล}] และ [NP_{สิ่งของ} NP_{บุคคล} VP_{ก่อประโยชน์} แต่ NP_{บุคคล}] ในโครงสร้างภาพร่างแรก เช่น ในตัวอย่างที่ (41) นามวลีประธานแสดงถึงบุคคลที่กระทำการก่อประโยชน์ กริยาวลีแสดงการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น นามวลีกรรมที่ตามมาหลังกริยาวลีแสดงถึงสิ่งของที่ถูกสร้างหรือคงไว้เพื่อประโยชน์แก่ผู้รับผลประโยชน์ และนามวลีที่ตามมาหลังคำว่า *แต่* คือนามวลีแสดงถึงบุคคลที่ได้รับประโยชน์ ในโครงสร้างภาพร่างที่สอง เช่นในตัวอย่างที่ (42) นามวลีที่แสดงถึงสิ่งของที่ถูกสร้างหรือคงไว้ ถูกยกขึ้นเป็นแก่นความก่อนหน้านามวลีแสดงผู้กระทำ กริยาวลีแสดงการกระทำ และนามวลีแสดงผู้รับผลประโยชน์

เมื่อพิจารณาแล้ว ความหมาย ‘บ่งชี้ผู้รับผลประโยชน์’ ถือว่ามีความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่นอย่างเด่นชัด นอกจากนี้ ความหมายนี้ยังปรากฏร่วมกับคำกริยาที่เฉพาะเจาะจง ได้แก่ คำกริยาแสดงการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น อีกทั้งความหมายนี้ยังปรากฏในโครงสร้างภาพร่างที่แตกต่างความหมายอื่น ๆ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความหมายนี้เป็นไปตามเกณฑ์ความหมาย เกณฑ์อธิบายโมโนทัศน์ และเกณฑ์ไวยากรณ์ และถือเป็นความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ

4.4.3 D3 ‘บ่งชี้จุดหมายนามธรรม’

คำว่า *แต่* สามารถบ่งชี้จุดหมายนามธรรม หรือจุดหมายของการเคลื่อนไหวในเชิงอุปลักษณ์ได้ โดยปรากฏร่วมกับคำกริยาแสดงการบรรลุผล (achievement) ในโครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล}) VP_{บรรลุผล} แต่ NP] นามวลีที่ตามมาหลังคำว่า *แต่* คือนามวลีที่แสดงถึงบุคคล วัตถุ หรือสถานที่ อันเป็นจุดหมายนามธรรมของการบรรลุผล นามวลีที่ปรากฏด้านหน้า คือผู้กระทำที่บรรลุผลดังกล่าว

(43) ... กุข้าขอพรรณราย พระยศ พระเกียรติ พระคุณ トラไว้ เป็นได้แต่โลกาก่อน จนนอนแต่พระ
ศาสดาบพิตร สถิตแต่พระธรรมอริยสงฆ์³⁵

จารีกวัตสองคอบ 1, พ.ศ. 1951, ด้านที่ 1, บรรทัดที่ 1-2

(Charuek Wat Song Khop 1, 2022)

ในตัวอย่างที่ (43) กริยาวลี *เป็นได้ สถิต* และ *นอน* ต่างก็เป็นกริยาแสดงการบรรลุผล กล่าวคือ เป็นกริยาแสดงเหตุการณ์เชิงนามธรรมที่ก่อให้เกิดผลบางอย่างอยู่ ณ สถานที่เชิงนามธรรมอันเป็นเป้าหมาย ได้แก่ การเป็นได้นำแสงสว่างยังโลกการ การมีศรัทธาอยู่ที่พระศาสดาบพิตร และการคง (สถิต) อยู่กับพระธรรมอริยสงฆ์

เมื่อพิจารณาแล้ว ความหมาย ‘บ่งชี้จุดหมายนามธรรม’ ถือว่ามีความแตกต่างจากความหมายอื่นอย่างเด่นชัด อีกทั้งยังปรากฏกับคำกริยาที่เฉพาะ ได้แก่ คำกริยาแสดงการบรรลุผล ดังนั้นความหมายนี้จึงเป็นไปตามเกณฑ์ความหมาย และเกณฑ์อธิบายมโนทัศน์

อย่างไรก็ดี ความหมายนี้ปรากฏในโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ที่ไม่ได้แตกต่างไปจากกรณีอื่น เนื่องจากโครงสร้างภาพร่าง [(NP_{บุคคล}) VP_{บรรลุผล} แต่ NP] นั้น เหมือนกันกับโครงสร้างภาพร่าง [NP_{บุคคล} VP แต่ NP] ของความหมาย ‘บ่งชี้ความเฉพาะ’ ดังนั้น ความหมายนี้จึงไม่เป็นไปตามเกณฑ์ไวยากรณ์

เนื่องจากความหมาย ‘บ่งชี้จุดหมายนามธรรม’ เป็นไปตามเกณฑ์ความหมายและเกณฑ์การอธิบายมโนทัศน์ จึงถือได้ว่าเป็นความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ

4.5 E เชื่อมความ

4.5.1 E1 ‘เชื่อมความที่คล้ายตามกัน’

ผู้วิจัยพบการใช้งานคำว่า *แต่* ระหว่างสองกริยาวลีในโครงสร้างภาพร่าง [VP แต่ VP] กริยาวลีทั้งสองมีเนื้อความที่สอดคล้องกัน และคำว่า *แต่* ทำหน้าที่เชื่อมความที่สอดคล้องกันในทั้งสองวลี ตัวอย่างเช่น

(44) จุงให้พันทุกขภัยันตราย แต่ให้ได้แก่สุขทุกทุกคน³⁶

จารีกวัตอโสการาม, พ.ศ. 1942, ด้านที่ 1, บรรทัดที่ 36-41

(Charuek Wat Asokaram, 2022)

เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นได้ว่าความหมาย ‘เชื่อมความที่คล้ายตามกัน’ เป็นความหมายเชิงไวยากรณ์ในระดับปริจเฉทซึ่งมีความแตกต่างจากกรณีอื่นอย่างชัดเจน อีกทั้งยังปรากฏในโครงสร้างภาพร่างที่แตกต่างจากกรณีอื่น คือ หรือปรากฏอยู่ระหว่างกริยาวลีสองกริยาวลี นอกจากนี้กริยาวลีที่ปรากฏร่วมกับคำว่า *แต่* ในกรณีนี้ยังมีความหมายเฉพาะ คือ จะต้องมีความหมายที่ความสอดคล้องกัน มีความคู่ขนานกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสรุปว่าความหมาย ‘เชื่อมความที่คล้ายตามกัน’ เป็นไปตามเกณฑ์การจำแนกความหมายทั้งสามเกณฑ์ และถือเป็นความหมายที่แตกต่างจากความหมายอื่น ๆ

³⁵ พรรณราย = ‘พรรณนา’ (Charuek Wat Song Khop 1, 2022); ได้ = ‘เชื้อเพลิงสำหรับจุดให้สว่าง’ (Royal Institute of Thailand, 2011);
นอน = ‘ศรัทธา’

³⁶ จุง = ‘จง’; ฤ = ‘ถึง’ (Royal Society of Thailand, 2020, pp. 78, 287)

5. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ความหมายของคำว่า แต่ ในภาษาไทยสมัยเก่า โดยใช้เกณฑ์การจำแนกความหมายในแนวคิดคำหลายความหมายอย่างมีหลักการ (Principled Polysemy) ผลปรากฏว่า คำว่า แต่ ในภาษาไทยสมัยเก่ามีความหมายทั้งหมด 11 ความหมาย ดังต่อไปนี้ (1) A1 ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’ (2) A2 ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการครอบครอง’ (3) A3 ‘บ่งชี้ปัจจัยของการบรรลุผล’ (4) B1 ‘บ่งชี้เวลาเริ่มต้น’ (5) B2 ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’ (6) C1 ‘บ่งชี้ความเฉพาะ’ (7) C2 ‘บ่งชี้แก่นความ’ (8) D1 ‘บ่งชี้ผู้รับสาร’ (9) D2 ‘บ่งชี้ผู้รับผลประโยชน์’ (10) D3 ‘บ่งชี้จุดหมยนามธรรม’ และ (11) E1 ‘เชื่อมความที่คล้ายตามกัน’

ความหมายที่วิเคราะห์ได้ส่วนใหญ่ สอดคล้องกับสมมติฐานที่ผู้วิจัยคาดการณ์ไว้ ได้แก่ ความหมาย B1 ‘บ่งชี้เวลาเริ่มต้น’ B2 ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’ C1 ‘บ่งชี้ความเฉพาะ’ C2 ‘บ่งชี้แก่นความ’ ผลการวิเคราะห์ส่วนหนึ่งมีความเฉพาะเจาะจงกว่าสมมติฐานที่ผู้วิจัยคาดการณ์ไว้ ได้แก่ (1) กลุ่มของความหมาย A บ่งชี้แหล่งที่มา ซึ่งประกอบด้วยความหมาย A1 ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’ A2 ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการครอบครอง’ และ A3 ‘บ่งชี้ปัจจัยของการบรรลุผล’ (2) กลุ่มของความหมาย D บ่งชี้จุดหมย ซึ่งประกอบด้วย ความหมาย D1 ‘บ่งชี้ผู้รับสาร’ D2 ‘บ่งชี้ผู้รับผลประโยชน์’ และ D3 ‘บ่งชี้จุดหมยนามธรรม’ นอกจากนี้ ยังมีความหมายที่ผู้วิจัยคาดการณ์ไว้ในสมมติฐาน แต่ไม่พบในข้อมูล ได้แก่ ความหมาย ‘เชื่อมความที่ชัดแย้งกัน’

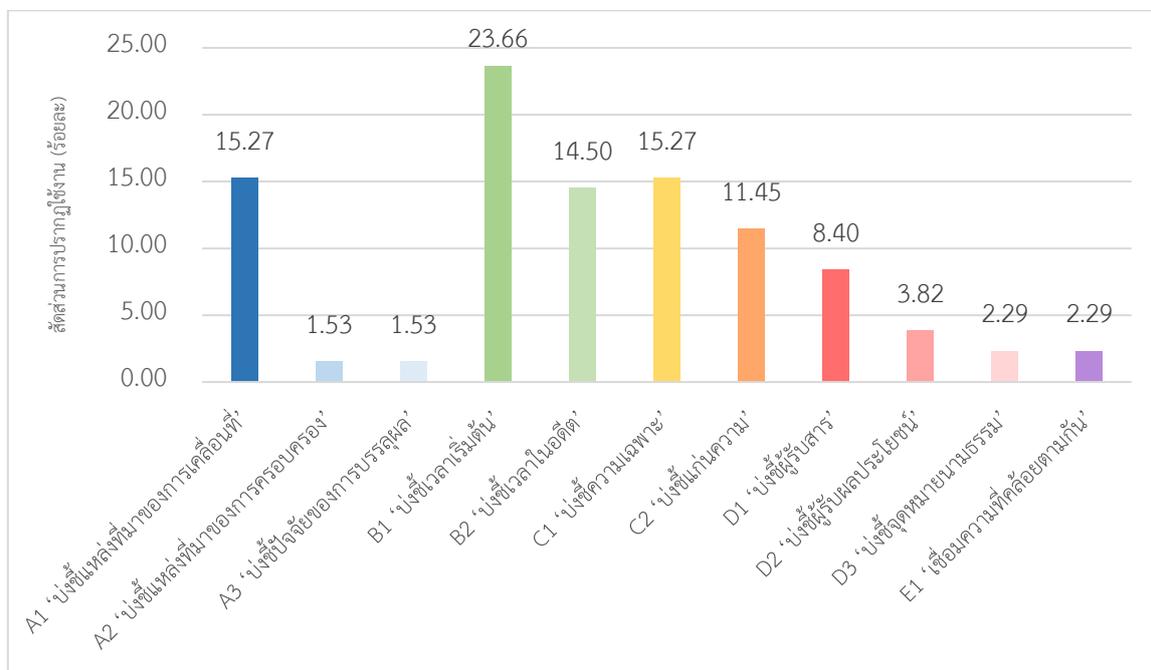
ความหมายทั้ง 11 ความหมายของคำว่า แต่ ในภาษาไทยสมัยเก่า ปรากฏใช้งานในสัดส่วนที่ไม่เท่ากัน ตารางที่ 7 แสดงจำนวนความถี่การปรากฏใช้งานความหมายต่าง ๆ ของคำว่า แต่ ในภาษาไทยสมัยเก่า ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 โดยแสดงจำนวนครั้งที่แต่ละความหมายปรากฏใช้งาน และสัดส่วนการปรากฏใช้งานของแต่ละความหมายในรูปของร้อยละ

แผนภูมิที่ 1 แสดงสัดส่วนการปรากฏใช้งานแต่ละความหมายในรูปของร้อยละ

ตารางที่ 7 ความถี่การปรากฏใช้งานความหมายต่าง ๆ ของคำว่า แต่ ในภาษาไทยสมัยเก่า

ความหมาย	ความถี่ (ครั้ง)	สัดส่วน (ร้อยละ)
A บ่งชี้แหล่งที่มา		
A1 ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’	20	15.27
A2 ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการครอบครอง’	2	1.53
A3 ‘บ่งชี้ปัจจัยของการบรรลุผล’	2	1.53
B บ่งชี้เวลา		
B1 ‘บ่งชี้เวลาเริ่มต้น’	31	23.66
B2 ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’	19	14.50
C เน้นส่วนสำคัญ		
C1 ‘บ่งชี้ความเฉพาะ’	20	15.27

ความหมาย	ความถี่ (ครั้ง)	สัดส่วน (ร้อยละ)
C2 'บ่งชี้แก่นความ'	15	11.45
D บ่งชี้จุดความ		
D1 'บ่งชี้ผู้รับสาร'	11	8.40
D2 'บ่งชี้ผู้รับผลประโยชน์'	5	3.82
D3 'บ่งชี้จุดความนามธรรม'	3	2.29
E เชื่อมความ		
E1 'เชื่อมความที่คล้ายตามกัน'	3	2.29
รวม	131	100.00



แผนภูมิที่ 1 แผนภูมิแสดงสัดส่วนการปรากฏใช้งานความหมายต่าง ๆ ของคำว่า แต่ ในภาษาไทยสมัยเก่า

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

เมื่อพิจารณาสัดส่วนการปรากฏใช้งานคำว่า แต่ ความหมายต่าง ๆ แล้ว ผู้วิจัยพบว่าความหมายของคำว่า แต่ บางความหมายมีสัดส่วนการปรากฏใช้งานที่มากกว่าความหมายอื่น ๆ โดยความหมาย B1 'บ่งชี้เวลาเริ่มต้น' เป็นความหมายที่มีสัดส่วนการปรากฏใช้งานที่มากที่สุด ในขณะที่ความหมายอื่น ๆ มีสัดส่วนการปรากฏใช้งานที่น้อยกว่าความหมายอื่น ๆ อย่างชัดเจน

การปรากฏใช้งานแต่ละความหมายในสัดส่วนที่แตกต่างกัน น่าจะมีผลต่อความหมายหลักของคำว่า แต่ ในภาษาไทยสมัยเก่า กล่าวคือ ความหมายที่ปรากฏการใช้งานมาก น่าจะเป็นความหมายหลักของคำว่า แต่ ซึ่งได้แก่ความหมาย A1 'บ่งชี้

แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่ B1 ‘บ่งชี้เวลาเริ่มต้น’ B2 ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’ C1 ‘บ่งชี้ความเฉพาะ’ C2 ‘บ่งชี้แก่นความ’ และ D1 ‘บ่งชี้ผู้รับสาร’ ในขณะที่ความหมายที่ปรากฏการใช้งานน้อยอย่างชัดเจนนั้น น่าจะเป็นความหมายที่ไม่ใช่ความหมายหลัก ได้แก่ความหมาย A2 ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการครอบครอง’ A3 ‘บ่งชี้ปัจจัยของการบรรลุผล’ D2 ‘บ่งชี้ผู้รับผลประโยชน์’ D3 ‘บ่งชี้จุดหมายนามธรรม’ และ E1 ‘เชื่อมความที่คล้ายตามกัน’

อนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับความหมายของคำว่า *แต่* ในภาษาไทยปัจจุบันแล้ว จะเห็นได้ว่า คำว่า *แต่* ในภาษาไทยสมัยเก่า มีความหมายจำนวนหนึ่งที่เหมือนกับในปัจจุบัน ได้แก่ ความหมาย C1 ‘บ่งชี้ความเฉพาะ’ รวมถึงความหมาย A1 ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’ A2 ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการครอบครอง’ และ B2 ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’ ซึ่งปรากฏใช้ค่อนข้างน้อย โดยปรากฏใช้กับคำที่เฉพาะ เช่น *เขาเดินมาแต่ไกล เขามาถึงแต่เช้า* หรืออาจปรากฏใช้เฉพาะในภาษาที่ค่อนข้างเก่า เช่น *น้ำไหลมาแต่ภูเขา สิ่งนี้ท่านได้แต่ใดมา* เป็นต้น นอกจากนี้ ก็ยังมีความหมาย B1 ‘บ่งชี้เวลาเริ่มต้น’ ที่ปรากฏใช้ในคำว่า *ตั้งแต่* ซึ่งน่าจะเป็นหน่วยศัพท์ที่ประกอบขึ้นจากคำว่า *ตั้ง* และคำบ่งชี้เวลา *แต่*

ในทางกลับกัน ความหมายที่ปรากฏในภาษาไทยสมัยเก่าจำนวนมากก็ได้สูญไปแล้วในปัจจุบัน ได้แก่ ความหมาย A3 ‘บ่งชี้ปัจจัยของการบรรลุผล’ C2 ‘บ่งชี้แก่นความ’ D1 ‘บ่งชี้ผู้รับสาร’ D2 ‘บ่งชี้ผู้รับผลประโยชน์’ D3 ‘บ่งชี้จุดหมายนามธรรม’ และ E1 ‘เชื่อมความที่คล้ายตามกัน’ ขณะที่ในภาษาไทยปัจจุบันนั้น ก็ได้มีความหมายหนึ่งที่ปรากฏใช้บ่อยมาก หากแต่ไม่พบในภาษาไทยสมัยเก่า ได้แก่ ความหมาย ‘บ่งชี้ความที่ขัดแย้งกัน’ จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ความหมายที่สูญไปเหล่านี้เริ่มสูญไปเมื่อสมัยใด และความหมายใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ เริ่มเกิดขึ้นเมื่อสมัยใด เหตุใดจึงมีความหมายที่ตรงกันข้ามกับความหมาย ‘เชื่อมความที่คล้ายตามกัน’ ในภาษาไทยสมัยเก่า อีกทั้งยังได้กลายเป็นความหมายที่โดดเด่นที่สุดในปัจจุบัน ในขณะที่ความหมายที่โดดเด่นในภาษาไทยสมัยเก่า นั้น คือความหมายอื่น อย่างเช่น ความหมาย A1 ‘บ่งชี้แหล่งที่มาของการเคลื่อนที่’ B1 ‘บ่งชี้เวลาเริ่มต้น’ B2 ‘บ่งชี้เวลาในอดีต’

5.3 ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า คำว่า *แต่* มีความหมายที่หลากหลาย โดยมีข้อตกลงเบื้องต้นว่า คำว่า *แต่* เป็นคำหลายความหมาย อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ไม่ได้แสดงให้เห็นว่าความหมายต่าง ๆ ที่วิเคราะห์ได้นั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร จึงอาจเกิดข้อกังขาได้ว่าความหมายบางส่วนเป็นความหมายของคำว่า *แต่* คนละคำกัน หากแต่มีรูปเขียนและเสียงที่เหมือนกันโดยบังเอิญ การจะยืนยันว่าคำว่า *แต่* เป็นคำหลายความหมายจริง ๆ นั้น จำเป็นจะต้องมีการชี้ให้เห็นว่าความหมายเหล่านี้มีความสัมพันธ์กัน ในอนาคตควรมีการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความหมายต่าง ๆ ของคำว่า *แต่* โดยใช้แนวทางและกรอบทฤษฎีอื่น ๆ ที่เหมาะสม เช่น ภาษาศาสตร์ปริชาน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- Charuek Nakhon Chum* จารึกนครชุม [Nakhon Chum Inscription]. (2022). The inscriptions in Thailand database, Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. Retrieved January 16, 2023, from <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/183>
- Charuek Pa Nang Mo* จารึกป่านางเมฆะ [Pa Nang Mo Inscription]. (2023). The inscriptions in Thailand database, Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. Retrieved January 16, 2023, from <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/36>
- Charuek Pho Khun Ram Khamhaeng* จารึกพ่อขุนรามคำแหง [Pho Khun Ram Khamhaeng Inscription]. (2023). The inscriptions in Thailand database, Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. Retrieved January 16, 2023, from <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/47>
- Charuek Than Phra Phuttharup Mae Si Mahata* จารึกฐานพระพุทธรูปแม่ศรีมหาตดา [Than Phra Phuttharup Mae Si Mahata Inscription]. (2022). The inscriptions in Thailand database, Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. Retrieved January 16, 2023, from <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/101>
- Charuek Wat Asokaram* จารึกวัดอโศการาม [Wat Asokaram Inscription]. (2022). The inscriptions in Thailand database, Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. Retrieved January 16, 2023, from <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/235>
- Charuek Wat Chang Lom* จารึกวัดช้างล้อม [Wat Chang Lom Inscription]. (2022). The inscriptions in Thailand database, Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. Retrieved January 16, 2023, from <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/250>
- Charuek Wat Hin Tang* จารึกวัดหินตั้ง [Wat Hin Tang Inscription]. (2022). The inscriptions in Thailand database, Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. Retrieved January 16, 2023, from <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/233>
- Charuek Wat Khao Sumanakut* จารึกวัดเขาสุมนกูฏ [Charuek Wat Khao Sumanakut Inscription]. (2022). The inscriptions in Thailand database, Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. Retrieved January 16, 2023, from <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/201>
- Charuek Wat Pa Mamuang (Phasa Thai) Lak Thi 1* จารึกวัดป่ามะม่วง (ภาษาไทย) หลักที่ 1 [Wat Pa Mamuang (Phasa Thai) Inscription 1]. (2022). The inscriptions in Thailand database, Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. Retrieved January 16, 2023, from <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/130>
- Charuek Wat Si Chum* จารึกวัดศรีชุม [Wat Si Chum Inscription]. (2022). The inscriptions in Thailand database, Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. Retrieved January 16, 2023, from <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/177>

- Charuek Wat Song Khop 1 จารึกวัดส่องคบ 1 [Wat Song Khop Inscription 1]. (2022). The inscriptions in Thailand database, Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. Retrieved January 16, 2023, from <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/578>
- Chuanpis Ittaratana ชวนพิศ อัฐรัตน์. (1975). *Kan chai kham lae samnuan nai samai Sukhothai* การใช้คำและสำนวนในสมัยสุโขทัย [A study of Thai words and idiomatic expressions in the Sukhothai period] [Master's thesis, Chulalongkorn University]. CUIR. <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/25698>
- Debi Bandhmedha เทพี พันธเมธา. (1986). *Kan chai santhan nai samai Ratanakosin* การใช้สันธานในสมัยรัตนโกสินทร์ [Use of conjunctions in the Ratanakosin period] [Master's thesis, Chulalongkorn University]. CUIR. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/17213>
- Debi Jaratjarungkiat เทพี จรัสจรวงเกียรติ. (2000). *Nuai chueamyong paritchet phasa Thai tangtae samai Sukhothai chon thueng patchuban* หน่วยเชื่อมโยงปริจเฉทภาษาไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน [Discourse connectors in Thai from the Sukhothai period to the present] [Doctoral dissertation, Chulalongkorn University]. CUIR. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/8965>
- Diller, A. (2001). Grammaticalization and Tai syntactic change. In K. Tingsabad & A. S. Abramson (Eds.), *Essays in Tai linguistics* (pp. 139-175). Chulalongkorn University Press.
- Fine Arts Department กรมศิลปากร. (2005a). Charuek Chedi Pihan จารึกเจดีย์พินหาร [Chedi Pihan Inscription]. In *Prachum charuek phak thi 8 charuek Sukhothai* ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย [Corpus of Thai inscriptions instalment VIII: Sukhothai inscriptions] (pp. 9-14). Fine Arts Department.
- Fine Arts Department กรมศิลปากร. (2005b). *Prachum charuek phak thi 8 charuek Sukhothai* ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย [Corpus of Thai inscriptions instalment VIII: Sukhothai inscriptions]. Fine Arts Department.
- Jiraporn Chotitirawong จิราพร โชติธีระวงศ์. (1981). *Kan sueksa priapthiap kan chai kham santhan nai samai Sukhothai, Ayutthaya kap samai patchuban* การศึกษาเปรียบเทียบการใช้คำสันธานในสมัยสุโขทัย อยุธยา กับสมัยปัจจุบัน [The usage of conjunctions in the Sukhothai, Ayudhaya and Ratanakosin periods: a comparative study] [Master's thesis, Chulalongkorn University]. CUIR. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/24901>
- Nanthakaa Paholayuth นันทกา พหุลยูทธ. (1983). *Kan sueksa priapthiap kan chai kham bupphabot nai samai Sukhothai, Ayutthaya kap samai patchuban* การศึกษาเปรียบเทียบการใช้คำบุพบทในสมัยสุโขทัย อยุธยา กับสมัยปัจจุบัน [The use of prepositions in the Sukhothai, Ayudhya and Ratanakosin periods: A comparative study] [Master's thesis, Chulalongkorn University]. CUIR. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/17830>
- Nawawan Bandhmedha นววรรณ พันธเมธา. (2016). *Waiyakon Thai* ไวยากรณ์ไทย [Thai grammar] (8th ed). Project for Publication of Academic Works, Research Section, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.

- Pittayaporn, P., Maspong, S., Tangsirivattanukul, S., & Sikharit, Y. (2018). *The genetic relationship between the Thai language of Sukhothai and Ayutthaya* [Paper presentation]. The 28th Annual Meeting of the Southeast Asian Linguistics Society (SEALS 28), Kaohsiung, Taiwan.
- Preecha Changkhwanyuen ปรีชา ช่างขวัญเย็น. (1972). *Kan chai phasa roikaeo nai phasa Thai samai Ayutthaya* การใช้ภาษาร้อยแก้วในภาษาไทยสมัยอยุธยา [Thai prose usage in the Ayudhya period] [Master's thesis, Chulalongkorn University]. CUIR.
<https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/20970>
- Royal Institute of Thailand ราชบัณฑิตยสถาน. (2011). *Photchananukrom chabap Ratchabundittayasathan pho so 2554* พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ [Royal Institute Dictionary 2554 B.E. edition]. Royal Institute of Thailand. Retrieved January 16, 2023, from <https://dictionary.orst.go.th/>
- Royal Society of Thailand สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2020). *Photchananukrom borannasap chabap Ratchabundittayasapha* พจนานุกรมโบราณศัพท์ ฉบับราชบัณฑิตยสภา [Royal Society dictionary of ancient vocabulary]. Royal Society of Thailand.
- Upakit Silapasan, Phraya อุกิตศิลปสาร, พระยา. (2005). *Lak phasa Thai: Akkharawithi, wachiwiphak, wakayasamphan, chanthalak* หลักภาษาไทย: อักษรวิธี วจิวิภาค วากยสัมพันธ์ ฉันทลักษณ์ [Thai grammar: Orthography, morphology, syntax and prosody]. Thai Wattana Panit.
- Vipas Pothipath วิภาส โพธิแพทย. (2014). *Rai-ngan kan wichai patthanakan khong kham chueam nai phasa Thai* รายงานการวิจัยพัฒนาการของคำเชื่อมในภาษาไทย [Research report on the development of connectors in Thai]. Department of Thai Language Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Wathanyoo Fakthong วัทัญญ ฟักทอง. (2011). Charuek Khun Si Chai Ratcha Mongkhon Thep: Kan pratkaichana khong thap Ayothaya nai ratchakan Somdet Phra Boromma Rachathirat thi 2 จารึกขุนศรีไชยราชมณฑลเทพ: การประกาศชัยชนะของทัพอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 [Khun Si Chai Ratcha Mongkhon Thep inscription: Ayothaya's declaration of victory in the reign of King Boromma Rachathirat II]. In Aurapin Khamson and Thissana Weerakietsoontorn (Eds.), *100 ekkasan samkhan: Sappha sara prawattisat Thai 100* เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย [100 key documents: Matters of Thai history] (Vol. 7, pp. 29-53). Thailand Research Fund.
- Winai Pongsripian วินัย พงศ์ศรีเพียร. (1991). *Prachum silacharuek phak thi 7 pramuan charuek thi phop nai prathet Thai lae tang prathet* ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 7 ประมวลจารึกที่พบในประเทศไทยและต่างประเทศ [Corpus of Thai inscriptions instalment VII: A compilation of inscriptions found in Thailand and neighbouring countries]. Committee for the Revision of Thai History, Office of the Prime Minister.
- Winai Pongsripian วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2012). Phra ratcha phongsawadan Krung Si Ayutthaya chabap Ho Phra Samut Vachirayan พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ [The Vajirayana Royal Library's collection of the Royal Chronicle of Ayutthaya]. In Aurapin Khamson, Thissana Weerakietsoontorn, & Supakarn Siripaisan (Eds.), *100 ekkasan samkhan: Sappha sara prawattisat Thai 100* เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย [100 key documents: Matters of Thai history] (Vol. 13, pp. 49-67). Thailand Research Fund.

ภาษาต่างประเทศ

- Evans, V. (2004). *The structure of time: Language, meaning and temporal cognition*. John Benjamins.
- Evans, V. (2005). The meaning of time: Polysemy, the lexicon and conceptual structure. *Journal of Linguistics*, 41(1), 33-75.
- Evans, V. (2019). *Cognitive linguistics: A complete guide*. Edinburgh University Press
- Lakoff, G. (1987). *Woman, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind*. University of Chicago Press.
- Sandra, D., & Rice, S. (1995). Network analyses of prepositional meaning: Mirroring whose mind — the linguist's or the language user's? *Cognitive Linguistics*, 6(1), 89-130.
- Thanyawong, S., Laughlin, A., Lengwiriyakul, K., & Pittayaporn, P. (2022, May 18-20). *The emergence of the adversative conjunction /แต่/ in Thai* [Paper presentation]. The 31st Annual Meeting of the Southeast Asian Linguistics Society (SEALS XXXI), Honolulu, Hawaii.
- Tyler, A., & Evans, V. (2001). Reconsidering prepositional polysemy networks: The case of over. *Language*, 77(4), 724-765.
- Tyler, A., & Evans, V. (2003). *The semantics of English prepositions: Spatial scenes, embodied meaning, and cognition*. Cambridge University Press.

ภาคผนวก : รายชื่อของเอกสารที่ใช้เป็นข้อมูลในการวิจัย

รายชื่อเอกสาร	การกำหนดอายุ (พ.ศ. - พ.ศ.)	สมัย	ขนาดของข้อมูล (จำนวนคำ)	จำนวนครั้งที่ ปรากฏคำว่า แต่
1. จารึกพ่อขุนรามคำแหง	1835	สุโขทัย	1,449	4
2. จารึกเจดีย์พิหาร	1850 1900	สุโขทัย	268	2
3. จารึกวัดบางสนุก	1882	สุโขทัย	210	1
4. จารึกวัดศรีชุม	1884 1910	สุโขทัย	3,524	9
5. จารึกพ่อขุนรามพล	1890 1900	สุโขทัย	129	0
6. จารึกป้านางเมาะ	1898	สุโขทัย	373	1
7. จารึกนครชุม	1900	สุโขทัย	1,680	17
8. จารึกอุทิศสิ่งของ	? 1900	สุโขทัย	24	0
9. จารึกเขาพิโทน	1901 2000	สุโขทัย	9	0
10. จารึกคำอธิษฐาน	1901 2000	สุโขทัย	282	0
11. จารึกเจดีย์น้อย	1901 2000	สุโขทัย	662	0
12. จารึกฐานพระพุทธรูปพระเจ้าแสน	1901 2000	สุโขทัย	8	0
13. จารึกฐานพระพุทธรูป พระนายคัมภอง	1901 2000	สุโขทัย	20	0
14. จารึกฐานพระพุทธรูปแม่ศรีมหาตา	1901 2000	สุโขทัย	50	1
15. จารึกฐานพระพุทธรูปศิลาเขียว วัดข้าวสาร	1901 2000	สุโขทัย	16	0
16. จารึกที่ฐานพระพุทธรูปสุโขทัย (นายญี่ปุ่น)	1901 2000	สุโขทัย	121	0
17. จารึกรอยพระพุทธรูปที่วัดเสด็จ	1901 2000	สุโขทัย	69	0
18. จารึกออกศรีไตร	1901 2000	อยุธยา	41	0
19. จารึกวัดบูรพาราม	1911 2000	สุโขทัย	705	4
20. จารึกวัดหินตั้ง	1901 2000	สุโขทัย	365	5
21. จารึกวัดสองคบ 2	1901 2000	อยุธยา	102	1
22. จารึกวัดสองคบ 4	1901 2000	อยุธยา	92	0
23. จารึกวัดเขากบ	1901 1904, 1962	สุโขทัย	402	7
24. จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทย หลักที่ 1	1904	สุโขทัย	737	9

รายชื่อเอกสาร	การกำหนดอายุ (พ.ศ. – พ.ศ.)	สมัย	ขนาดของข้อมูล (จำนวนคำ)	จำนวนครั้งที่ ปรากฏคำว่า แต่
25. จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทย หลักที่ 2	1904	สุโขทัย	266	4
26. จารึกวัดเขาสุมนกูฏ	1912	สุโขทัย	519	3
27. จารึกลานเงินภาษาไทย วัดมหาธาตุ	1913 1931	อยุธยา	190	0
28. จารึกวัดพระยืน	1913	สุโขทัย	975	2
29. จารึกแสดงผลกรรมนำสู่นิพพาน	1914 1940	สุโขทัย	89	0
30. จารึกแผ่นตีบุก วัดมหาธาตุ	1917	อยุธยา	198	0
31. จารึกลานทองสมเด็จพระมหาเถร จุฬามณี	1919	สุโขทัย	70	0
32. จารึกบ้านางคำเยี้ย	1922	สุโขทัย	352	1
33. จารึกวัดช้างล้อม	1927	สุโขทัย	857	5
34. จารึกวัดตะพาน	1935 1970	อยุธยา	327	2
35. จารึกเซตพน	1935 1947	สุโขทัย	96	0
36. จารึกคำปู่สภ	1935	สุโขทัย	412	2
37. จารึกปูขุนจิตขุนจอต	1935	สุโขทัย	654	2
38. จารึกกฎหมายลักษณะโจร	1940	สุโขทัย	1,687	0
39. จารึกวัดอโศการาม	1942	สุโขทัย	505	3
40. จารึกวัดตาเถรชิงหน้	1947	สุโขทัย	209	0
41. จารึกสองแคว	1947	สุโขทัย	328	1
42. จารึกวัดป่าแดง (แผ่นที่ 1)	1949	สุโขทัย	333	1
43. จารึกวัดป่าแดง (แผ่นที่ 2)	1949	สุโขทัย	122	0
44. จารึกวัดป่าแดง (แผ่นที่ 3)	1949	สุโขทัย	430	0
45. จารึกวัดพญาดำ	1949	สุโขทัย	28	0
46. จารึกวัดส่องคบ 1	1951	อยุธยา	463	12
47. จารึกวัดกำแพงงาม	1955 2079	สุโขทัย	203	2
48. จารึกเจ้าเถรศรีเทพศิริมานนท์ 1	1956	อยุธยา	79	1
49. จารึกเจ้าเถรศรีเทพศิริมานนท์ 2	1956	อยุธยา	97	2
50. จารึกเจ้าเถรศิรสีธา	1958	อยุธยา	89	2
51. จารึกเจ้าเถรพุทธสาคร 1	1959	อยุธยา	49	0
52. จารึกวัดสรศักดิ์	1960	สุโขทัย	861	0

รายชื่อเอกสาร	การกำหนดอายุ (พ.ศ. - พ.ศ.)	สมัย	ขนาดของข้อมูล (จำนวนคำ)	จำนวนครั้งที่ ปรากฏคำว่า แต่
53. จารึกลานเงินเสด็จพ่อพระยา สอย	1963	สุโขทัย	145	0
54. จารึกฐานพระพุทธรูปทิศใต้	1965	สุโขทัย	11	0
55. จารึกฐานพระพุทธรูปนายทิศใต้	1965	สุโขทัย	45	0
56. จารึกฐานพระพุทธรูปผ้าขาวทอง	1965	สุโขทัย	36	1
57. จารึกพระยาศรียศราช วัดหงส์รัตนารามฯ	1966	สุโขทัย	70	0
58. จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพญาภู (องค์ที่ 1)	1969	สุโขทัย	51	0
59. จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพญาภู (องค์ที่ 2)	1969	สุโขทัย	52	0
60. จารึกฐานพระพุทธรูปปางลีลา วัดช้างค้ำ (องค์ที่ 3)	1969	สุโขทัย	55	0
61. จารึกขุนศรีไชยราชมณฑลเทพ	1974	อยุธยา	212	0
62. จารึกวัดส่องคบ 3	1976	อยุธยา	174	0
63. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ	1987 1991	อยุธยา	6,623	34
รวม			29,198	141